

ЯКОВ ИЛЪЯРУЕВ

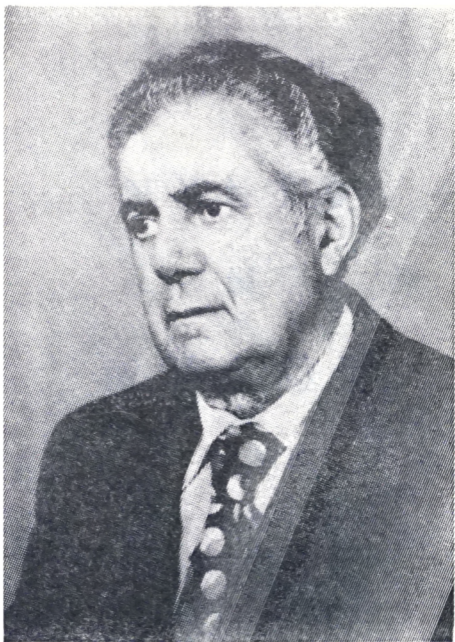
ХЭЛГЪМЕ

С Т И Х И

И

П О Э М Ы

ЯКОВ ИЛЪЯГУЕВ

Х Э Л Г Ъ М Е

Дагестанское книжное издательство
Махачкала 1993 год

И книга посвящать сохденуым де-
дейму Истире — зен мяшгуьри, эз
жовони элмуе мунде се етимгоре
келе сохдигьо, дедей келен кук ЕгI-
эгъуь э Келе довгIой Ватани жуне
гъурбу сохдигьо.

ИЛЬЯГУЕВ ЯКОВ И.

ХЭЛГЪМЕ. Стихигьо ве поэмагьо—Ма-
хачкала: Даг. кн. издательство

1993.

МОЙ НАРОД.

Автор эни сборник «Хэлгъме» — Яков Ильягу-
евич гьисди еки эз куьгъне шогъиргьой тати. Э
1940 сал у рафдени э жергегьой Гъирмизине
Лешгер э хоригьой Западная Украина.

Келе довгIой Ватани сер гирде оморенге у
бирени бэхшвегир эну. Э ски эз бесхунгьо э
гъызгъине мэхъл довгIо у офдорени э есири э
дес беде фашистгьо. Омборе вэхдгьо у дебире-
ни э лагергьой есири.

Неденишире э четини в секонен э вилест Гре-
ция вирихденуьт хьофд есиргьо—дагестанигьо э
гIэрэшу дебирени Я. Ильягуев. Угьо бэхш вегир-
денуьт э жергегьой партизангьой Греция.

Вогошде оmore бэгъдо эз Келе довгIой Вата-
ни у нуьвуьсдени стихигьо. Э и сборник «Хэлгъ-
ме» дешенде оморет э песини салгьо нуьвуьсде
оморетгьо стихигьо ве чуйкле поэмагьо.

Я. И. ИЛЬЯГУЕВ 1992 г.

С ISBN 5207000799

ЭЗ РЕДАКТОР

Автор эни сборник — Яков Ильягуев хъэсуыл омори э дигь Мюшгуър (Нюгди) э 1916 сал.

Э 1932 — 34 салгьо у хундени э педтехникум шегьер Дербенд. Гье эзу вэхдевоз сер гирде нуьвуьсдени суьфдеи стихигьой хуьшдере. У стихигьо дофус зере оморенуьт э газет «Зэхьметкеш».

Э 1938 сал у кор сохдени э редакцияй гозит «Зэхьметкеш», у салгьо нуьвуьсде оморе стихигьой энугьемчуьн дофус зере оморенуьт э гозит «Зэхьметкеш». У стихигьо бируьт эз товун тозе зиндегуни могьлугь эри жофокешгьо ве диеш.

Э вэхд Келе довглой Ватани у бири э фронт, бесхуни берде э гьершуй фашизм.

Э еки эз бесхунигьо у офдорени э дес хунхуре фашистгьо. У э е ченд хьэрмэхьгьой хуьшдеревоз — есиргьоревоз неденишире э четини ве секонен Эни кор вирихденуьт эз пенжей фашистгьо. Песде угьо гуьрд биренуьт хьофд есиргьо — дагестанигьо э десдей пар-

тизангьой Грецияревоз, э угьоревоз эеки женг берденбируйт э гьершуй беде фашистгьо — дуьшменгьой эн гьеме хэлгьгьо. Унегуьре е ченд стихигьо дарафдетгьо э и сборник гьисдуьт эз товун игиде десдегьой партизангьо— андартгьой Греция — гьэдими вилоет Эллада. Э стихи «Иму хьофд бирим», автор бирмундени чуйтам вирихдетге э торики шев эз зир дес гьэреулгьой фашистгьо, рафде гуьрд биретге э жергей эн ЭЛАС (Азадсохэ Лешгер хэлгьи Греция). Стихи «Э мугьоре», эдей бирмунде автор, чуйтам э глэрей догьгьо э гьэд мугьоре шеве себэхь сохдиге десдей партизангьо. Э чуйжире четинигьош не офдориге у, Ватан гьемишелугь э дуьл ю дебири.

Иму хьофд бирим — кукгьой Дагестан
Э вилеет Эллада партизан,
Дуриш биреймге эз туй Ватан,
Гьербо гуфдирейм: «Зигьо Дагестан!»

Яков Ильягуев эз зуревоз бэхш вегирде э литературайму, Омбаре стихигьой энун тержуме сохде оморет э зугьун уруси, дофус зере оморет э гозитгьо: «Даг. Правда», «Избербашский рабочий». Е ченд стихигьой энун дофус зере оморет э сборник «Дагестан литературный 1990 сал» э зугьун уруси.

Э еки эз сборникгьой энун дешенде омори поэма «Довид гьэле», комиреки автор нуьвуйсди э мотив эн мэгГлуьмлуье легендай эн хэлгь татиму «Везир эн хон Табасару», комиреки, чуйтам автор нуьвуйсдиге эри ю ихдилот сохди дедей Истир-зен мюшгуьри.

...Эз гІэили э дуьлме де
Гьозней эн «Довид гьэле»,
Данандее мяшгуьригьо,
Мисохдуьт хуб ихдилотгьо.

Гьечи угьо гоф мисохдуьт
Мугуиге унжо бируьт,
Рач вогоруш сохде гьербо,
Гуйге э киниг хундет чендбо.

Пенж, шеш деври эзу рузгьо
«Довид гьэле» гуфдиретгьо,
Гьониш у нум зинде гьисди
Э легенде у чаруьсди.

Э гІэрей эни е ченд салгьо и сеимуьн сбор-
ник стихигьой энуні. Стихигьой Я. Ильягуев
дофус зере омори э альманах тати, гьемчун
э гозит татимуш «Ватан».

М. Б. Гаврилов.

ХЭЛГЪМЕ

Инсонгьой хори сохит хубе кор
У гьич нимуьруь, у миёв э ёр,
Дорим дусдире э глэрей хэлгъгьо
Муну едигор эри невегьо.

Ризгьой широйме эдет сес доре
Чуьн саз ошугъгьо хъэвеслуй бире,
Угьо хосденуьт энжэгъ шолуми
Герэм бошут дуьлгьо чуьн рузгьой гьоми.

Шогьир э гьеме сохдени минет
Несохим бедире — у гьисди ниет,
Инсонгьо гьеме рэхьме дуьл бире
Эрэхь эн дусди дес дуьт екире.

ЧУЬЛПЕНЖ САЛИ БЕСГЪУНИ

(Э ёр овурденуьм)

I

Сес гром туп шенде в танкгьо
Тек-тукле эз фронт миёмо,
Виз зерей бомбегьо поисде
Бугь мерафд эз сухде жигегьо.
Песини суглегьо омунсуьз,
Мусухдуьт варасде жуласуьз,

Руй хори зерсбу снетов
Суьфделе динж бире эз элов.
Солдатгьой фашизме ченд дезде...
Генерал э пушо офдоре,
Минорут э хори ерэгъэ
Гуфдире: «довглойму варасд де...

II

Имбуруз мигИнди-Бесгъуни
Фашизме эз келле чех бири,
Э гьеме хоригьой Европе
ТэГрифи хэлгъгьой Ватан ме!
Кимигьо гирисде зарунжи
Кимигьо чуме рэхь понсди,
Кимигьо хэндуйсде-чум гIэрси,
Гьече бу руз мигИнд-Бесгъуни!
Винуьт руй хэлефе имбуруз
Дедейгьо бируьт сэхд темеруз,
Солдате киш гьисдге моч сохде
Мегирдуьт нугьор эн баларе.

III

Э пушой мовзолей э парад
Понсдет солдатгьо рада-рад,
Эз фронт суьфделе оморет
Эз гIэтош эн тупгьо динж бирет.
Имбуруз ме эз туь дур гьисдуьм
Партизан э Эллада гьисдуьм,
Бесгъуни Ватане шишире
Ура! Ме, журей дешендуьм.
Тик гирде туьфенге э гьово
Шенденуьм э гIэрей эн догъгьо.
Ме инжиге э руз Бесгъуни

Парада диренуым эз дурн,
Мэхьшово берд мере э Москов
Эз шори бисдорум хэнделов.

IV

Имбуруз мигИнди-хилоси
Еревурд эй хэлгъгьо у мунди,
Имбуруз чуьлпенж сал-Бесгъуни
Фашизме эз келле чэх бири!

И ЧУЬ ВЭХД БИСДО?!

Э гьэргъуьш кигъо офдорим иму
Нэхогъи офдо э гьед хэлгъ иму,
Миллетгъо эдет биренуьт жейле,
Эдем гирисде, фикирлуь буре.

Э дес недангъо офдори Ватан
Нисди эриму бегъеме кордан,
Бисдорим гIони, гъеми руьхшенди
Огол зереним кесгъоре тэгИди:
Бнейт девлетгъо эри вокурде,
Банкгъо, биржгъоре «кумеки сохде».
Эдейм вечире, эдейме хосде
Чуьтам етимгъо — дес дураз сохде,
Сохит кумеки, сохит е чоре,
Россия мунди э чул бейчоре.

Вилоет пичири э шефде коргъо:
Дуьзди, дургуни, недане гофгъо,
Могълугъ мугъоет поисди лап сэхд
Шефдгъо, дургугъо мофдонуьт эз тэхд.

РОССИЯ ОГОЛ ЗЕРЕ

Митниггьо гирошде — герексуызгьо
Хэйрсуыз биренуыт омборниш угьо,
Кире чуй вонсд унжо гуфдире
Гофгьой жаргони гьерки вэгиз доре.

Кимигьо хуьжет гирденуыт битоб
Хэрой дешенде нисдоре у тоб,
«Демократия» бире гуфдире
Чуй воисдеге бегем вэгиз доре?!

Эз глэрей могьлугь хубо хосиет
Эдей вир бире-номус не хуьрмет,
Эруй келете чуйкле поисде
Дэгно зеренге у гюси бире.

Ранжбер лов бири эз бине-луле
Сэхьиб эн хори нисди гуфдире,
Ватан гюжизи эз сэхьибсуьзи,
Бугьои бири гьеми гьэгьтии.

Мэхьсуьле жигегьо — гьуремити
Эжигей суьмбуыл куьлевуыш вери,
Мол-гьэре э фермегьо сейрекуыт
Дояркегьо пешму э гьерло бэхшуыт.

Дуьзди, дургуни, одоми куьши
Сал-бе сал эдей зиёд бирени,
Зунои сохде гьем ичку хурде
Э гьэд жовонгьо эдей гирошде.
Россия огол зере имуре
Эри Вилоет сэхьиб эй бире.

РАНЖБЕР СЕХЬИБ ХОРИНИ

I

Сер шохьонгум нуьшдебируьм тэхьно
Э пушой хуне сохде мэхьшово,
Поиз эдембу согъбоши сохде
Вэхдню бире эри вогошде.
Фикиргьо симов зеренуьт ченди,
Овхьолет Ватан э дуьл ме дери
Угьо эки вепичиренуьт
Э меревоз сэхд хьуьжет гирденуьт.
Фикиргьо песде гуфдурут эзме:
«Нуьвуьс дуй, се бенд хунут хэлгь гьеме,
Э пой поюнут зу кендустуре
Сэхьиб эн хори сохде ранжбере...»

II

Э ёрме бирден омо ивэхди
Чуьтам бириге дигь ме увэхди...
Сара хунегьо бунгьой эн гуьли,
Гирошди унжо рузгьой г'эили.
Дедей мигуфди у шори сохде
Куьгьне рузгьоре э ёр овурде:
«Э чапар хьэётгьо гьеминон гьербо
Норежон мебисдо э ранг Кегьребо.
Зимигьо, мержгьо рач мераисдуьт
Мугуиге эдет хэндусденуьт...»

III

Хори гьурлугь сохде—кор ранжбери
Э гьеме девргьо хьуьрметлуь бири,
Чуьнки у гьисди рач зиндегуни,
Зигьисдей инсон э у бемзери.
Бегем ранжбере бихьуьрмет сохде
Жофой энуре гьимет недоре?
Эйчу э иму э гуш не гурдет

Ранжбере э чул сэхьибсуьз шендет.
Ранжбер бисдоге сэхьиб эн хори
Зу хилос мибу Ватан эз тенги.
1991 сал.

ДУСДИ ХЭЛГЪГЬО

I

Эз дедей не Ватан хуб-гIэзизте
Нисди э гIуьлом эри гуфдире,
Оммо дусди э гIэрей инсонгьо
Рач дорени э мескен энугьо.

II

Дусди не бисдоге инсонгьоре
Ватан не дедей дул-посо бире,
Бедире тэгIриф дуй, небири кес!
Белки текебургьо дорутге сес...

III

Дусди, шолуми бердет гьемнше
Чуьтам Хэйр беде Шейре бердиге...
Расд гуфренуьт эйму келетегьо:
«Хубе кор сохит ишму инсонгьо».

IV

Гьеме екинуьт гIэсуьл инсонгьо:
Сипи, сиегь, зерд киш гьисдуьт угьо,
Е бешгьэ нисди, хосденуьт дусди
Гоф сохут гьербой эй дузи-расди!

V

Ватан ме гьисди чешмей эн дусди
Э кор шолуми гьемнше гьэсди,
Бийт Улкегьо десдим эз дуьли
Вокуним куьрпи-гьемншелуьги!
1987 сал
Избербаш

ОФДОРИ ЗУЪЛ-ЗУЪЛЕ

Офдори зуъл-зуъле
Сухдени шэгмеле,
Э гьемей шар-зими
Хэлгь вери эгеми.

* * *

Эз куьнжгьой Африка
Сес довго оmore,
У муьрде суглегьо
Сухденуьт дуборе.

* * *

Хэлгь эдей вирихде
Рэхь, жилгьэ не офде,
Эз хуне, эз жиге
Чуьн гьушгьо оворе.

* * *

Чум герси дедейгьо
Гирисде э гьерло,
Э Кавказ э доггьо
Оmore сес довго.

* * *

Демократ гуфдире
Рэхьбери сохденит,
Гиснеи, гьэгьтии
Эй хэлгьме овурдит.

* * *

Эжигей суьмбуьлгьо
Кошденит ракетгьо,
Хунегьой гьэили
Еtimi, соили.

* * *

Поюнит довгоре
Мекуышит хэлгъгоре,
Эз худо терсире
Биёрит дусдире.

* * *

ООН! Шинов мере
Тэгиди сох зу чоре,
Довгокор офдону
Хэлгъ э у туф шенуь.

* * *

Эй говунсуьзе хэлгъме
Эжигей ерэгъ довго
Вегирит чин, кечуьге
Пуьзет сохде жофоре.

* * *

У гьисди бэхд ве мозол
Нохогъ мидарав э чол,
Угьо сер гьуз ве пешму
Мипоют э пушошму.

Январь 1993 сал

ДЕРЕГЪ КАСПИ

1

Э мэхьэл хуьшде у Султан-Чуьшме
Эз туь гьер себэхь бирени жейле,
Ригазгьой энун расире суьфде
Э мэхьэл гьоми э Нарын-Кала.

2

Туьре эёр овурди Эллада
Эзи ченд гьозор пушоте салгьо —
«...Э пойней пире догъгьой Кавкази
Е дерёгь понсди э мейдузи...»

3

Унжиге бире эёрме мунди
Э гьирогъ дерёгь эн Эгей гьисди,
Мэкьшово сохдум дуьл гурунд бире
Э ёр овурдум Каспи ме туьре.

4

Пуьмуьр туьре, ки дануьсде Каспи
Гьозори, небуге сад гьозори...?
Туь эри ме гьемише жовони
Мегердо туьре гьич вэхд кефсуьзи.

5

Иму инсонгьо мидорим туьре
Глов туь гьемише темиз эй бире,
Этен шушдеки мугуют пелде:
«Зигьош туь Каспи!» — Хьэз, шори сохде.

6

Могьлугъ Дагестан нибу миханет
Эри туь угьо Каспи гьисд кеменд,
Хосденуьт гьерки биёвтгу гьуногъ
Э Гуниб, э Самур, э кеф, э ейлогъ.

7

Догьлугьо имид мисохут гьурлугъ
Туьре жон Каспи, эй шори могьлугъ,
Туь гюси бире эз кими хэлггьо
Битемиз сохде глов туьре угьо.

8

Э рузгьой гьомн сохденуьт вози
 Чувкле г'эллгьо э г'ов туь Каспи,
 Ригазгьой Чуьшме чуйтам зар-зари
 Тигьн биренуьт э сер туь Каспи.

9

Туьшн нмид-мескен жун согьн
 Эри нисонгьо, у расди-гьэгьн!
 Туь хосде уре — е кес эз еки
 Небире гьэгьри, небире г'осн.

10

Э сср суь Каспи лем зере гешде
 Гемигьо гьер вэхд рафдори сохде,
 Эри гьуншие дусде улкегьо
 Беруьт шолуми эз хэлгь догьлугьо.

ДЕРБЕНД — ШЕГЬЕРМЕНИ

Бирем ме э вилает Элладо
 Э у беде вэхд э салгьой довго,
 Эз куьгне гофгьо унжо шинирем
 Эри туь Дербенд, бовориш сохдем.

Гуфдерет кейге э пире девргьо:
 «...Э пойней догьгьой Кавказ те дерёг
 Шегьер поисди-сэхд гьэлебенди
 Дери э менжи дуь боруй сенгьн...»

Песде гуфдурум — у шегьер мени
 Нумию Дербенд э си Каспини,
 Чуьн гьундуьри Акрополь Афина
 Гьисди уре пире Нарин-Кала.

Мере дуй гуймуыр мибисдогенер
Милорум тэгриф — гээдиме шегьер,
Поке дуйл мере эри туь Дербенд
Очугь сохденуьм чуйтам хьэеменнд.

Низоми туьре э ёр овурди
Э «Искандер» — номэ» — нуьвуьсди:
«Э гуйндуьри догь поисди гээле
Эзунжо шев, руз караван рафде...»

Шоул симонду—шоггьир эн тати,
Хьизгнйё Эмин — ошугь эн хэгъи,
Эри туь угьо мэгинигьо хундет
Тэгрифлуь сохде гьечи гуйфдирет:
«...Дербенд, туь дери э минжи дуй бору
Эз звер гээле, дерё э софру,
Поисди султан уьшуьгьлуь миноре
Гемигьоре эз сер глов эй рэхь доре...»
Туьни шори эн гьер шегьеристон
Шегьер ме Дербенд раче гуьлистон.

Избербаш 1992 сал

М Э Х Ъ Т Е Л У Ъ М

Ме вомундем эз дире беде коргьо...
Угьо бирет хэйрсуьз эри инсонгьо,
Асму не хори угьореш диренуьм,
Гуьлом бега сэхьибсуьзи? Мэхьтелуьм.

Дердгьо, фикиргьо кура бирет гьеме
Гожиз бире нуьшдет угьо э дуйл ме,
Дердхоне гешденуьм эри вогу сохде,
Нисдими Ватанхогь бега? Мэхьтелуьм.

Ѓънсмет мегердо мердимазар гънч вэхд
Хэлгъгьоре мисоху зобу бед-бэхд,
Мугъост, не пуьшуь недан э тэхд,
Бенжисе де эйчуь дошде? Мэхьтелуьм.

Бенжис гъэрнш богъэ бнхьуьрмет сохде
Богъбон гънч вэхд уре нисе дегънше,
Соф сохдени зуте, рагюреш шенде,
Хэлгъме туь чуьтам тоб дорей? Мэхьтелуьм.

Дургуре, шефде вир сохде эз гІэре
Темиз бу мейду, чуьтам жару зере,
Синет-хьинеми у мозоле берде,
Гоф келетере пой зерейм? Мэхьтелуьм.

Эгоф эндуьшме месохит гънч бовор
Дуьл энун хиники чуьн сенгъгьой дивор,
Хэндей дуьшмере зуте сохит ошгор,
Эгоф кес эй имид бире?.. Мэхьтелуьм.

Н И М Ф А'

I

Антични девргьо гуфдирет гъечи
Ѓуьломе гъисди хуби ве рачи:
Угьо бемзеруьт э гъеме чигьо
Э сер эн хори хъэсуьл гъисдуьтгьо.

Угьо бемзуруьт э доргьой више
Чуьтам поисдет, сохи томоше,
Э савзей хори э чул-пелесе,
Ѓуьшгьо чуьтаме доренуьт сесе.

Угьо бемзеруыт э гловгьой чойгьо
Чуытам сес доре рафденуыт угьо,
Гъэриш биренуыт песде э еки
Эри дарафде э дерёгь гьерки...

Угьоре хумне зерет увэхди
Э раче богьор рузгьой васали,
Э герме Чуышме, чуытам ригазгьо
Шори овурде эри савзегьо.

Угьо бемзеруыт э чешмей билогьгьо
Э мэгидон зуым-зуыме лезете гловгьо,
Угьоре нум гирде оголиш зерет
Э гэрэуыс не бике хумнеи дорет.
Песде гуфдирет: Афродита, Нимфа
Гьем хуб, гьем рач угьоют эз гьеме.

II

Гирошдет девргьо, омборе салгьо...
Гьониш зиндеи э лэгIэй хэлгьгьо,
Нимфа гуфдире эдет нуывуысде
Шогьиргьо мэгIни—десдонгьо бесде.

Нимфа гуфдире тэгIриф доренуыт
Э гьэд рачгьо—рач хьисоб сохденуыт,
Эллада — дедей раче бикегьо,
Зенди угьоре э антични девргьо.

Мундет эриму едигор угьо —
Еревурд гьисдуыт тэгIриффе нумгьо,
Э гьер куынж хори э ёр оmore —
Афродита, Нимфа—рачгьо гуфдире.

: Нимфа — э Греки-нумпгьё, егIни лап рачи эз гьеме. Уре хумне зерет э антични девргьо: э чешмей билогьгьо, э богьор васали, э ригазгьой Чуышме, э чухубе-раче коргьой природа гьисдиге э у бемзер зерет.

ЭГЪЭД МУГЪОРЕ

Э ёрме мунди шев э мугъоре
Нуындебу десде те себэхь бире,
Менг э н вэхди э гъэд булутгьо
Симов зеренбу — мирафд э дургьо.

Эз гъэд мугъоре эз чуькле «дерле»
Гъэриш асмуре бирембу дире,
Чуьтам унжиге астара — покгьо
Кура гьисдуьтге э жирей гъумгьо.

Угьо эз дури эдете дире
Кукгьо пэхьнинуьт э гъэд мугъоре,
Песде гуфдурут: «Эри гьеркишму
Шогьиди мидим гьемнише иму».

Булутгьо кем-кем тоймниш биренуьт
Дерёгь Эгее очугь сохденуьт,
Менгиш увэхди эдембу гешде
Шегьер эн Олимп веди хуб бире.

Эгъэд мугъоре товуши асму
Чуьтам эз тирак гьочу ведибу,
Гьерки унжиге э нугъот хуьшде
Ватан хуьшдере тэгГрифлуь сохде.

Э куьнж эн асму вохурд э чум ме
Е келе астара эдембу тов доре,
Мугуи поисди эсер мугъоре
Эзиму эдей гофгьо пуьрсире.

Мэхьшово сохде гуфдурум песде —
Туй ёгьин Марси! — Келе астара,
Э ёрме гьисди э Дербенд туьре
Э сер эн шегьер дирем поисде.

Ме э Марсезов гоф сохде бируым
Э рачи энү сэхд мухшул бируым,
Гье н вэхди шев согъбоши сохде
Эз чул-пелесе эдембу рафде.
Ниме Менг шевн эз сер Мугъоре
Мугун вирнхд у пэхьни бире,
Шогъвор сер догън сер гирд эй гешде
Гъушгъо эз луле пар зере рафде...
Гъечи гирошде шев э мугъоре
Мугъсет нушде гъич нэхисире,
Мугъоре мунде рафденуът десде...
У лоле догъгъо диренуът песде.
Шуморуш салгъо гирошде омбор...
Шивдогъо гьербой мисохут бовор —
Бирет гуфдире кукгъой Дагестан
Э хори мифгъо — десдей партизан.

Р Э Х Ъ Г И Р О Р

Воку хунере эз хубе коргъо
Муну едигор э гъеме девргъо.
Я. И.

1

Эз кучей шегьер эдем гирошде
Е рдхъгирор у мере поюнде,
Салам доре пуърсирени песде:
«Имбуруз чуь рузи негуйт эме?»

2

Имбуруз шоботи руз хьофдини
Суьфден орине мегъ васали,
Рэхъгирар эзме согъбоши сохде
Вогошд посово рафд рэхъэ асде.

3

Дув, се луыг поре эдуьл гуфдурум —
Е хубе коре гьони ме сохдум,
Гьер нефес инсон эз г'уьмуьр рафде
Побу дир боши хубе кор сохде.

4

Хьофдод пенжире э г'виругь порем
Сутун дуьл мере хуб муьхькем сохдем,
Белки мундиге э г'висмет нефес
Эй сохде хубигьо деш эри кес.

5

Нэхьисоб гердо у инсон хори
Несохди хуби э зиндегуни,
Эй шинох, рэхь гирор, г'ем нешинох
Эжеш бисдоге хубире туь сох.

* *

ЭРИ ДЕДЕЙ ИСТИР

(сад сали)

1

Се сал Биребу Октябрь бире
Дедей увэхди бие зен мунде,
Г'эилгьой эндуь кук е духдер
Мунденуьт етим бивэхд-бихэбер.

2

Э жогьили-си сал бегъэй нисди
Кук леле г'ншид туьре чум г'эрсн,
Бегем г'уьлом хэберсуьз бу эз туь
Эшгь зиндегуни домунд э дуьл туь?

3

Духделе Сипро чордегь сале
 Э гъэриш хуне корлегьо сохде,
 Дегь сале кук--ЕгІэгъуь кор мигешд
 Э фэхьле базари гьер себехь мирафд.

4

Шеш-хьофд сале бу кукле ЕшугІо
 Согь руз э кучо мидемунд тэхьно,
 Чуме-рэхь э вэхд шохьонгум
 Э пушо-рэхьи дедей мидемунд.

5

Гъуьжуьм мегирди тов-тови мидо
 Рачи сифет туь товушире мидо,
 Хэндее ловгьо могьбул бисдорут
 Уьшуьгъэ чумгьо гІэрслуь бисдорут.

6

Э десдей огьиле, пире зенгьо
 Гъэриш бисдори-дедей етимгьо,
 Э савзи богъгьо э кор мирафди
 Гуьмуьр жогьили унжо варасди.

7

Те шохьонгум э кор гуьм-гуьм сохде
 Э сер эн локгьо чум гІэрсн дедей,
 Эй чуькле гІэил бире дуьл посо —
 «Чуьтаме giroшд хьол туь ЕшугІо».

8

Раче Истир туьре оголо зерет
 Гьочу нум гирде тэгІрифиш дорет,
 Э гІэрей могьлугь хъеменд бири
 Обур-сабур туь гъэдерсуьз бири.

9

Гирошдуьт сальго угьо е ченди
 Духдере зуте э шуьвер дори,

Етиме кукгьо бисдорут келе
Офденуът угьо гьерки рэхь коре.

10

...Гирошдуът днеш омборте салгьо
Бисдорут келе етимгьо зуте
Гьерсешу песде кифлетлуь бире,
Дуьл шор бисдори эз кеве, нишре.

11

Имбуруз эй туь, дедей сад сали
Нум туь эриму чуьн руз васали,
Зигьош жон элэгIэй неве, нишре...
Эрхэгьош ченд оморе рафдуьтге.

1990 сал
Избербаш

ШОГЬИР Э ВАСАЛ

Нуьшде э сер хуьрде балутдор
Шогьир э фикир у гьисди бор,
Гуфди песде:
«Чор ризе мэгIни эри нуьвуьсде
Дуьл ме хосдени инжиге нуьшде».

Хундей буьлбуьле шиновусде
Мугу: Гушдор туь мере суьфде,
Воисде мере чор ризе бендгьо
Эри нуьвуьсде е ченд эзугьо.

Эй эшгьлуье буьлбуьл пелесе
Э мэгIни ме гире ди сесе,
Шиновут гьеме битмишигьо
Велггьошуре лов сохут угьо.

Раче савзегъо э сер хори
Тен шурут эз рузине герми,
Мирвори ухшешн э мэхпер
Хуб дениш шишов эз ме хэбер.

Гуьлом буьзуьрг эдей зигьисде
Гуьмуьр энуре ки дануьсде,
Сэхьиб эн хори сохди имуре
Эри дануьсде гъэдуьр энуре.

Биё буьлбуьл эеки хуним
Шоре мэгӀнире эри васал,
Эри гьеме дусдире хоим
Шоре бегьергъо бу гьемесал.

1988 сал

ДУЪ РИЗЕГЪО

Эз себэхь зусери дуьл посо шогьир
Сер гъузи, э хэёлде, э фикир.
Э гъирогъ дерёгъ верэгъ когъозе
Э дес гирде, нуьшди руе гъибле.¹
Чуьшме эдембу асде варафде
Гъирогъ дерёгъе у пара сохде.
Э сер дерёгъ ригазгъой эн Чуьшме
Угъо рихденуьт чуьтам эз чешме.
Шогьир нуьвуьсде дуь ризе бендгъо
Эри девр хуьшде, эри инсонгъо:
Гирошде рузгъо э ёр ме мунди

¹ **Гъибле** — Запад э фарси, гӀэреби.

² **Айнаб** -- онгур э гӀэреби.

Четниши буге гьеле увэхди.
Миллетгьой Ватаи! Дипатке э дес
Рэхьгьо вокурдит, себири е сес.
Хуьшге хорире эжу овурде
Тегьенг онгури кошдит унжиге.
Пара сохде ченд жиге догъгьоре
Вокурдит унжо келе плчире.
Гъуремуьтлугъ оводу сохде
Бегьер эзунжо буллу вегирде.
Эрмени, Гуьржи, Азерайджани...
Мигуфдурут эз еки — «Жон! Жони!»
Эйчуь гьони дуьшмени гердунде
Э гӀэрей еки сохденит женге?
Четин биригеш эри зигьисде
Хуььрмет, шолуми эдембу гешде.
Э вэхд довго — э гъэршуй' фашизме
Гуфдирейт эз еки жон бирор ме.
Дуьшменире шенит тэгӀди сохде
Гъырогъдеки нэхэндуьт песде.
Тегьер э поиз гогъ герм, гьогъ хиник
Мебошит! Дес дит екире сер тик.
Дир, зу бедгьошму э дивон хоне
Минуьшуьт хэсде, сере гъуз гирде,
Микешуьт угьо увэхди ноле
Эз дуьл гирисде э тараф гьибле.
Пешму' мибошут кес ниёв э огол
Мибошут увэхди эз зугьу лол,
Мегьилит дуьшмере ком вегирде
Дусдире бирмунит тэгӀди сохде.
Гъувот дусдире гьич ечиш нидуь
Хубе зиндегуни у миёру,
Биёйт эй Ватаи зу сэхьиб бошим
Вадарав эз тенголи, эз серкуши.

Май 1990 сал

Г Ъ Е Л Е Г І Э И Л Б И Р У Ъ М

Э ёрмени гъеле пенж сала гъисди
Э хунейму хэлгъ омбор кура гъисди,
Ме не дануъсдуъм и кор эри чуьбу
ГІэил бируъм, чумгъой ме гІэрсн бу.

ГІэил бире увэхди—недан бируъм
Эз овхьолет гъеле бихэбер бируъм,
Недануъсдуъм ки изму етим мундум
Эри косибе дедей шеле бисдорум.

Келете биренге ме шеш хьофд сале
Э гІэрей гІэиллегъой эн мэхъэле,
Гъэриш бисдорум, гешде пойбирэхъне
Мигирдуъм э дес' лугъэй хуышге нуне.

Нугъор миберд мере эри гуфдире
Бейе ме муно—вегируъм муьгре,
Гъечи э тэхъли э сэхде хъижрони
Гирошдуът эн ме салгъой гІэили.

Чигърет эн бебе э ёрме мунди
Гуйге гъониш э ёнме поисди,
Бу екем жонлу-миёнее бала
Эз гІуьмуьр белки бириге чуьл сала.

Соере хуно эдеме дирe
Чуьжире рушгъо вобуге уре —
Снегъ бируът гъемиге кутэхъ
Э сирот эй дирe гъиед мере темэхъ.

Расдире гуьом хуб бовор сохит
Э и гофгъойме ишму фикир дит:
Ме эри дедей э ёр овурдем
Чуьтам бебере умэхъэл дирем.

Дедей мигуфди: «Хуб э ёр туь мунди
Чигьрет эн бебе, чуйтаме у бири,
Фирмуш не сохдей, пенж сала бири...»
Дедей михэндуьсд, сохде у шори.

Оммо дуьл дедей мисохд нуьк-нуьки
Си сала мунди бие зен чуйки,
Етимгьо дошди-дуь кук е духдер
Э жогьили эз гIуьлом бихэбер.

Эз гьэргьи себэхь, те гьэргьи шохьонгум
Жофо кешри, уре чуйтам гуюм?..
Э ёр оmore, чумгьо гIэрси бире,
У тэхьле рузгьо Мегердо дие!

Рузгьо биренбу мимундум гисне
Биригеш у вэхд лугьэй нун э хуне,
Нихурдум уре, мигешдуьм э куче
Чуйтаме гешдеге дедее вече.

Гьечи giroшдет рузгьой гIеили
Демундет э дуьл чуйн лербе гьони,
Бегем вир бире giroшде рузгор?
Гьемише у оморени э ёр.

1989 сал

ЭЗ ДУРЕ ВИЛОЕТГЬО

Дур эз ватан гьэриб гьисдуьм
Эри дедей мэгIлуьм нисдуьм,
Э Эллада партизануьм
Э гьэд гIовгьо дебиренуьм.

Шшов мерс эз дур дедей
Эз гъэл догъгьо, гловгьой Эгей,
Де мегирис туь эри ме
Зинде гъисди астарай ме.

Туь эз худо лово хосде
Хэлеф суьрхи эй вогошде,
Гъисмет чуьтам гуфдиреге
Гъочу мибу чуьш сохдиге.

Дуьшме дери э хориму
Эшугъомо у мофдону,
Гъэмлуь мебош сер гъуз гирде
Руз Бесгъунни э пушоде.

«КОММЕРСАНТ»

Песини мэхьэл эдем дире
Чуьтам гъуншиме видовусдеге,
Чендбо гуфдирем, руз туь эхэйрбу,
Жугъоб недоре зу гирошденбу.

Мугуи пар зере э тегьер эн гуш
Рафдени рэхьэ чуьтаме бейгъуш,
Шинуьруьм песде, хуне фурухди
Кооператив тозе вокурди.

Бирет се хьэрмэыь, пенж шеш духдергьо
Чуькле «фабрикле» гъуьч сохдет угьо,
Э дет духденуьт булши не хэлет
Э гъэриш эн кор гирденуьт хьюьжет.

Хьэрмэхьгьой гъунши гьердуьшу—иблис:
Севи гъуморбаз. Ошир Шевнэхис,

Угьоре бегем дер гъунши гирди?
Э дуыл энугьо хэёлгьо... дери.

И ченд руз эдет парталгьо духде,
Э базар бердет эри фурдухде,
Дирегор гьеме эдет хэндуьсде
Духде молгьоре э дес вегирде.

«Гьич мэгІлуьм нисди, келе эз чуькле
Бегем э гьечи пуч сохде моле,
Кофде э шеи, булши э хэлет
Ухшеш зеренуьт — нисди тефигІэт?!»

Эдет гуфдире гьерки мивини,
Э гъэриш базар бирет руьхшенди,
Ченд туп парчере буррат гьемере
Э дес духдергьо дорет эй духде,

Рузгьо гуиге тэгІди гирошде
Духде парталгьо эдет гъэм бире;
Десе э зани гьербой зерени
Коммерсант бире гъунши пешмуни,

Гьемей пул хуне э «фабрик» дери
Э пушой кифдет — гІовункор бири.
Гуюм расдире, сенигІэт гъунши
Гьич вэхд небири эй духде булши,

Гьемише бири корсох эн колхоз
Гье эз жовони — гъунши ме Ихьоз.
«Худо гъэлет сохд бисдорум хьэрмэхь
Коммерсант эй бире, сохдум темэхь.

Эйчуь бу мере и нэхьсгьо, шефдгьо
Овор варафдуьм э гоф энугьо —
«Гъэзенж мисохим лап келе пулгьо» —
— Гуфдурут эз ме — беде ниетгьо»,

Угьо... гъуншире гъечи фирмундет
Хунесуыз мунди — оворе кифлет,
ГӀэребир э ме гъунши вохурде
Кем — биш дердгьоре у вогу сохде.

Нобу — нобуден э гоф нешинох
Чуь шовгӀо сохдге, туь бовор месох!
Нибу дануьсде фикир инсоне,
Инсонгьо гъеме еки нис бире.

ИНСОН НЕ ХОРИ

Хори инсоно доре тербие
НесигӀэт гъисдуьт у гофгьо гъеме.
Чин суьфде эз ме гуфдире гъечи:
Э бедбэхди кес мебош комвегир
Сох туь хубире нибоши гъич дир.
ШовгӀо сохдени инсон э худо
Мисохум хуби эй гьер ки бисдо.

I

Хок туь хори гъисди зиндегуни
Бирени чоре те муьрдегуни.
Хори гуфдире: хуте бош э кор,
Кешире жофо, немунни бикор.
Эз гоф Хори биремге гъэлет
ГӀовункор менуьм, менуьм у гъелбет!
Бэхшири эме, ме бендей туьнуьм
Офирей мере, ме бегьер туьнуьм.
Сабур туь гъисди эхирсуьзе салгьо...
ГӀэйбелуь гъисдим иму инсонгьо.

II

Инсонгъо гъисди хэёлгъо сохде
Сэхьибиди соху Вилоет кесе.
Искандер¹ у вэхд... рафде те Мисри²
Зуьл-зуьле венгесд э гъемей хори.
У лерзундени нуьшде кесгъоре,
«Менуьм Искандер!» — Уьктем гуфдире.
Воно у сер тож Фараоне
Зигьисд унжиге э падшогъхоне.
Э месопатами э гъэд Вавилон
Э кул гІэсб вери сохдени эйлон.
Уьктеме хори, туь тоб недори
Э лап жовони уре Фуберди.
Нибу дануьсде себэхь чуй зенде
Хубе кор хуби гъеме руз сохде.
Инсон бендеи — ферзенд эн хори,
Уре зендени, уре дошдени.
Эй гъэдуьр дан, хори гъисд хэзине,
Сараф гъич вэхд нимуну гисне.
Хори екини воисд э Юнан,³
Эри тембелиш, войге эй кордан.
Гъемере мигъили туь э сер хори,
Хуби, зебунире энжэгъ мибери.
Хунризи сохде — келе нифрини,
Эзу зиёте нисди зобуни.
Нобу-нобуден туь гъэлет бире
Хуней эн кесе сохи хэребе.
Гъэриш эн хори гъеме руьгъэи
Инсон! Мугъоет, нобу пуч сохи!

Май 1991 сал

¹ И с к а н д е р — Александр Македонский.

² М и с р и — Египет.

³ Ю н а н — Юнанистан — Греция э зугьун Востоки.

Эз чуьлшеш те навад дуь
 Гирошдуьт салгьо фикирлуь,
 Э ногьогъ гловункор сохдет
 Гьемиге хижолет дорет.
 Эй чуь кор? Есир бирем
 Эдес дуьшме офлорем,
 Э гьизгьине мэхьэл довго,
 Эзуни «гловункор» Ешугго.
 Тэхсир ме уни, у вэхд
 Немуьрдем унжо бивэхд,
 Гьисмет сохд гьочу вогошдум
 Дедее, хэлгьмере дуьруьм.
 У се букве жун мере гирд
 Эз бугьоз тасунде воисд,
 Надангьо гуфдурт эз ме:
 «Гьул кеш, разинуьм э гьеме!...»
 Бурайт э Эллада пуьрсит
 Унжо расдире Миданит,
 Мугьорегьо, дерёгь Эгей...
 Шогьидуьт, Ватан Прометей.
 Эри делуь дивон нисди
 И меселе омбор расди,
 Бенжис богьэ хэреб сохде
 Надан коре вачарунде.
 Э куьгьне девргьо гуфдирет
 Хэлгьгьой Востоки нуьвуьсдет:
 «Дургу угьисди дургу!
 Оммо расд бошю мибу!»
 Э сер расди гьуьлом поисди
 Дузе пеймуне уре гьисди,
 Э у пеймуне имид буьруьм
 Дир, зу шефдгьоре мивинуьм.

Не вохурд э Юнанистан¹
Эзу Логъмани хьокимгьо,
Небирем э ГӀэробистан
Белки мохурдум э угьо.
Философ небируъм эй гуфдире
Небирем э ГӀэребистан
Сабур сохдуъм гьс тоб доре
Э дузи имиде беседе.

II

О, пеймуне изму омори
Мере тэгӀди туь огол зери,
Э синей ме орден вонори
Дес мере гирде дуз гоф сохди:
«Туь гьисд бэхшвегир Келе довгӀо
Зигьош бирор омборе салгьо.
Дузи эхирки у мэгӀлуъм бире
Инсонгьо э у боворин бире!»
Тэхъл бируът салгьой есири
Боворнесох у нэгӀлети,
Хокбесер гердо у земоне
Небисдоге дузе пеймуне.

* * *

¹ Ю н а н и с т а н — Греция, Э хоригьой Юнанистан не ГӀэребистан гуфдиренуът дебирет е ченд Логъмани хьокимгьо, омбордангьо — эри гьер кефсуьзи чорере офденуътгьо зигьисдет э гъэдиме девргьо.

СОЙМИШИГЬО

мэгӀни

Кук — Эй буьзуьрге себэхь гьоми
Дусдмере туь недирейми?
У мере ди гоф доребу
Эз зусери инжо мибу.

- Духдер — Э гоф дурьусд, ме оморем
Эз дури дусд туьре дирем,
Эзир эн дор богъчей шегьер
Шоре сифет хубе тегьер.
- Гьердуюшу — Раче буьлдуьр эн руз гьоми
Эдей хунде мэгIни гьони,
Дусди туь гьисд шори эн дуьл
Диеш хубте эз гьуьзуюргуьл.
- Кук — Биё духдер гоф ди мере
Туь эз дуьли хосде мере,
Тозе кифлет бу имуре
Шоре рузгьо эри дире.
- Духдер — ШовгIо гердо э руз-рузгор
Бендгьой муе дуьм едигор,
Бовор сох кук изму эме
Дусд мимунум тевесер ме.
- Гьердуюшу — Соймишигьо иму бире
ШовгIой дусди дим екире,
Бошим изму тозе кифлет
Э гIэрейму зуьгьуь хьуьрмет

2
чиле

Э КЕНДУСТУ

Совуй Миси э душ вери
Духдер дигьи э рэхь дери,
Эдей рафде у сер зофру
Бендгьой муйю гьисди дуллу.

Гуьл-гуьлчнмен гьисди унжо
Гъуш-паранде шорут унжо,
МэгІнихун дигь эшгълуй бире
Эри духдер эдей хунде.

Мерде дире гІэйб кешире
Сер гъуз гирде пой вечире,
Духдер э дуьл гуфдирени:
«Хьуьрмет, номус у гереки!..»

Е рэхь гирор эзу гІов хосд
Духдер у вэхд лап шори сохд.
Эз сову зу гІов до кесе
Мисво сохде эри хуьшде.

Сес мэгІнихун оморени
Духдер эдей шинре гьони,
Десдей гуьле эдес гирде
Омо рэхьэ хунде-хунде.

МЕБОШ ТЕМЭХЬКОР

«...Эй ворлуй бэхдевер,
Туьш ху, кесеш ди,
И дуьнэгь эй туьни
У дуьнэгь эн туь».
(нуьвуьсди шогьир Востоки
Сэ 'ди Ширази)

1

Темэхькор сэхьиб девлет бисдоге
Э верф сер догъиш чумю домунде,
Эзу пуьрсиге — кор туь чуйтами?
«Дес тенгуьм, гурунди...— жогьом дорени.

2

Чумсуьронре е нуш бисдоге
Э гIэрей жэгIмет дуьл шор понсде,
Сер-тен хуьшдере у темиз дошде
Дирегор эзу лезет вегирде.

3

Темэхькор шев, руз э дуьзди—иэхьни
Чуь э дес офдо кура сохдени,
Эри нун хурде, дес, руй шушде
Уре не вэхди, не кес шинохде.

4

Чумсуьрон у дуьл-темиз бире
Э муьрде хуне хэлгъ уре дире,
Э кор жэгIмети у бэхш вегирде,
Эз сал, земоне хэбер дануьсде.

5

Темэхькор бире серсон, оворе...
Эже чуь диге уре овурде,
Гьери не гуит, эй чуь видовусде
Е динже рузе у нисе дире?

6

Бирден мофдону зу хэсде мибу
Биреи энуге э фикир нибу,
Чуь кура сохди гьеме мундени
Пенж гез парчере энжэгъ бердени.

7

Гьечи гиросде гIуьмуьр темэхькор
Невини е руз динжи эз гIуьлом,
Видовусд кура сохд тэгIди сохде
Песде гьемере гьишдени рафде.

1992 сал.

* * *

Гуфдиренуът астарагъо сабурлуьнуът
Эз зиндегуни инсонгъо хэбердорут,
Чуьшме не Менг шогъидуът эри гГуьлом
Э хуби, беде инсонгъо дорет довом.

Шогъир кук хэлгъи э гъеме минет сохде
Эризгъой эн мэгГни гуфдире нуьвуьсде:
Эз асму те хори пар зено шолуми
Гъэймгъоре хосденуьм э дусди-бирори.
Вир гердо эз гГэре у беде хэлгъо...
Дуьл динжи биево эй гъеме инсонгъо!

ИМИДГЪО

сонетгъо

I

Хэлгъгъой Кавказе гъисди метеле —
Гъонун хъисоби эй келе, чуькле:
«Эгер берекет эзир пой дери
Нобу-нобуден уре гирори!»

У коре сохде инсон межбури
Чуьнки берекет жофой ранжберн,
Зэхьмет энуре эри дануьсде
Гьерки жофокеш бире воисде.

Эгер э тону нун эдей сухде
У огол зере ранжбере суьфде,
Зуте оморе соху е чоре
Э дес эн недан дери гуфдире.

Гъочу рэгГнет эз дес эн недан
Хъэрой сохдени эз товун Ватан.

II

Эдет гуфдире гофгъо вэгІз доре
«Сабурлұь бошит!» Хэлгъэ фирмунде,
Бегем сабуре эхир нис бире
II ченд салгъон эдет гуфдиреэ

Хэзиней хэлгъи гъисди талавур
«Рэхъбергъой» ватан бирет гушесур,
Бугьолугъ-дуьл шор эдей зигъисде
Гъэгътии-сер гъуз чум гІерси мунде.

Э коми межлуьс, э коми мейдон
Гуюм дерд Мере эл дануь, омон!
И чуь вэхд бисдо э сер хэлгъ омо
Россия эйчу э и хьол офдо?

Мэхъсуьл зарунжи эдей гирисде
Сэхъибсуьз мундейм», — гІерсе рухинде.

III

ТэгІриф доренуьт — «Суверенитет!»
Мугуи эй хэлгъ «гІэсел» овордет,
Суверенитет э Марс бисдоге
Унжош ранжбери сохде воисде!

Россия, гІэйби эз дире — шинох
Текей микешуь могьлугъ туь огь, ох,
Сер гирим гъеме эри кор сохде.
Завод, фабрика оводу сохде.

«Те эз гъунши гІош оморени
Эз чуьмгъо гІэрс тигъи бирени...»
Эз кес биёвгъо кумеки-гІерси,
Россия! Данки, **бурени-кеси.**

Эз гъэргъи себэхъ те шев дегирде
Демократ «гисне» микрофон гирде.

IV

Хэлгэ фирмунде хубе кор нисди,
Эри надшоги моголугь кеменди,
Серонжом коре офде вонсде
Вилоете эри рэхьбери сохдс.

Дуьзди, не шефди, одоми куьшдс
Э гээд вилоет эдет зигьнсде,
Шев торик бисдо-вэхд секонен
Дер хуней гьерки килит зерен.

Дургуневатанхогьгьо бисдорут
Эй ватан соконеи овурдуьт,
Моголугь бисдорут э ченд десдегьо
Э гьэршуй еки гоф сохдуьт угьо.

Биёйт дусдире дорим эз дуьли
Жофо кешире биёрим були...

СОНЕТГЬО

I

И земонейму бидэгIэт бисдо
Мугуи э хэлгь гьэгьр сохди худо,
Моголугь вилоет кешире жезон
Эз дес недангьо, э ногьогь, омон!
Россия гьони офдори э пой...
Сохдени минет. Хэлгьию хьэрой:
«Ферлуье рэхьбер нисди имуре
Эй кор ранжбери соху е чоре».
Недангьо сохдет ватане мескен —
Дуьзди не шефди бирет еки-тен,
Боворин не мунди э президент.

Ёдгъо оморет эй «эгъуъл доре»
Девлет ватане эдет фучире,
Могълугъ имуре недан гуфдире.

II

Банкгъо, биржгъоре де гъэдер нисди
Чуьн гъузургъэндил бирет веди,
Э лэгІэй могълугъ и гоф офдори:
«Миллионер мибошум эй зури».
Жофосуьз чуьтам мибу у инсон
Э хуне нуьшде сэхьиб миллион?
У, расди, гъони фендгъо омбори—
Шефд, дуьзд эй бире э гІэдот дери.
Сэхьибеуз мунди дуьрлуь вилоет
Талавури изму мол не девлет
Э бушә гофгъо неде берекет.
Ведиройт дусдгъо, зу тэгІди сохде
Зенит э хори гъэлпе не шефде,
Руьхшенди кесгъо эри немунде.

III

Коргъой гІуьломе кими инсонгъо
Нисе диренуьт, кур хьисоб угъо,
Хьэрекет сохде э зиндегуни
Соху шефдире, гуь дургуни.
Угъо имбуруз десдегъо бирет
Сохденуьт гофгъо—гъеме билезет,
Могълугъэ дуьшме эеки сохде
Бироргъо ногъогъ екире куьшде.
Е бихэйр омо э хумней гъэргъэ
Венгесд э еки буьтуьн могълугъэ,
ВэгІз доре речгъо—бинесуьз гъеме.
Э гъэд вилоет гешде э гьерло
Могълугъэ гьербо дуьл динжи мидо,
Оммо е гофиш бегъем небисдо.

IV

Рэхьбергьо бирет изму суьхьурчи
Гофгьошу ухшеш э тегьер фолчи,
Гьербой мидорут келе имидгьо
Ширегор гуфдире: «Эй недангьо!»
Э дивонхоне нушдет е чендгьо
Сер гьуз пешмунут гьем дуьл хуьрд угьо,
Экс-президент гьул зене гирде
Рафдени э гешд ватане шенде.
Абхаз не Гуьржи офдорет э женг
Эри зигьисде «жигешу гьисд тенг»,
Хуб дениш фолчи-туь экс-президент.
Гьери не гуит дуьл ки гирисде
Эз хуне гьул гІэил гирде вирихде.

V

И чуй кор бисдо, бегем ел омо
Э гьэд вилоет бологь диromo?
Сал бе-сал зобу гьисди овхьолет
Сэхьибсуьз мунди Улке не девлет.
Кимигьо коре эз сер не берде
Ленине угьо тэхсиркор сохде...

Октябрь 1992 сал.

ДЕНИШ Э МЕ

(мэгІни)

Эгер гьисди туь соймиши,
Екемлей вэхд мидениши,
Фурмуш месох дусдимуре
Расде гофгьо — шовгьоймуре.

Гуфдириге — «миденуышлуым,
Ме эри туь дусд мибошум,
Бура рэхъник шор вогордош
Хундей туьре бегьем сохош».

Ме увэхди дуьлшор бире
Мерасунум хундей мере,
Мугуюм, ки Менг не чуйшме
Угьо гьердуь гьисдуьт эн ме.

Чуьтам савзе, гуьллуь богьор
Э гофгьой туь гьисдуьм бовор,
Раче духдер эн Дербенди
Муйгьой сер туь эз дуь бенди.

Э сифет туь веригьо хол
У эриме гьисди нишон,
Раче духдер эн Дербенди
Муйгьой сер туь эз дуь бенди.

КУЬГЬНЕ ГЪУНШИГЬО

1

Мегь зиёд бу Шевруьт кефсуьз бире
Э гъэриш шегьер веди нис бире,
Гьер дире шинох темеруз бируьт
Гофгьой энуре зуте шиновут.

Рузгьой е рузгьо Шевруьт э куче
Поисдебу гюжиз э тегьер вече,
Талон шекери у э дес гирде,
Э дуьл эденбу меслэхьэт сохде...

Гьерки мипуьрси эзу увэхди
Фурухдениге талон шекери

У жогъоб мидо: «Э шекерсво
Дегиш сохденуъм, гьерки пушо до».

«Э худо шуькуър ведн бисдорн,
Гъечи дануьсдуъм туь рафдебири?»
Гуфди лов хэнде шинох эн Шевруьт
Те вэхд довглогъо гъуншигъо бируьт.

«Э жун туь гъунши гъеле поисдем,
Вэхд ме нисди, рафдени не бирем,
Тэгди сохдеге зуте эй рафде
Гуюм эри туь чуйтам мурайге:

Хэлггъ кура мибу, мугуют гофгъо—
Генгидим хосде эри туь угъо,
Песде гьемешу сер гъуз мибошут
Туьре гъуншиме рэхь ник мисохут.

Шевруьте гъунши шинире тэгди
Неварси у эй чуй кор гуфди,
Песде у пуьрси: «Эхи сес дерч
Корсуьзуьт гъеме, хунеш дир дор»,
Песде увэхди чуйтаме бире?»

«Хуне унжиге те туь расире
Хьозур бирени эри зигъисде,
Эз товун кори гъич фикир месох,
Герек нис бире унжиге корсох.
Не талан, не митинг нивини де
Михиси эй туь фикир не сохде.

Гъунши шинире гофгъой Шевруьте
Демунд э хуьшде гуфди у песде:
«Эз коргъой гуьлом хэбер туь нисди,
Мен не хэёлде, сен зарифете?»

«Ой куьгьне гъуниш илжимниш мебош
Эз гофгьой Шевруът гифдиге чендбош,
Зарифет иму — у дуьлхошини
Эдейм гуфдире, чорейму чуьни.
Вилоет гьони э ченд бэхш бири
Хэлгъгьо ерэгъэ эдес вегирди,
Гье лово хонм э пушой худо
Э гъэд миллетгьо дусди офдоно!»

1991 сал. Декабрь

Т Е М Э Х Ъ И Н С О Н И

Инсон ченд гъэдер келе бисдоге
Уре воисде диеш зигъисде,
Занигъо бире гъувотсуьз песеде
Омунсуьз бире гъемиге хэсде.
Десдечу гирде у эри гешде
Пой эй вегирде хъэрекет сохде,
Нефесю гирде — омунсуьз бире,
Диеш воисде винуь рузгоре.
Песеде гуфдире: «десдечуй дес ме
Уш кумексуьзи изму эри ме».
Эй инсон! Мебош эз екиш гюси
Бире воисде эз гюьлом рази.
Э зиндегуни кура мисохи
Дир, зу вэхд миёв дес, пой микеши,
Э хори мунде сохдейгьо кура
Мурай эз гюьлом вэхд туь оmore.
Хуби, зебуни сохдейге мунде
Инсонгьо уре вогоруш сохде.
Эзу гуфдире э зиндегуни
Месох туь инсон э кес зебуни,

Эзу бирени энжэгъ зарали
Эри инсонгъо хэйрсуъзе кори.
Зиндегуни у — келе мейдони
Э у мейдон зигъисде хосдени?
Воку хунере эз хубе коргъо
Муну едигор эри инсонгъо.

1990 с.

ДАГЕСТАН — ХУНЕЙ ГЪЕМЕЙМУНИ

1

Ме дирем э Европе, э Карпат,
Э Кавказ хэлгъгъоре эз ченд миллет,
Оммо не дирем чуьн э Дагестан
Миллетгъо бире дусд э е Ватан.

Чуьн туь Дагестан нисди вилоет
Э гъемей Кавказ омборе миллет,
Угъо э еки бироут, дусдуьт
Хьуьрмет екире гІэзиз гирденуьт.

Э иму э Дагестан гІэдоти
Эз куьгъне девргъо у гъонун мунди,
Эгер келете эз куче гиросде
Увэхди гъеме кенор поисде.

2

...Песини зэхдгъо эдейме дире
Номус ве хьуьрмет эдет вир бире,
Чуькле келере нисе шинохде
Ферзэнд сэхънбе не хъисоб сохде

Дуьзди, дургунн нетевре гофгьо
Эдет зигьисде э гъэд жовонгьо,
Номус хэлгъ иму у коре тоб нидуь
Дир-зу эз гIэре гьеме сур мибу.

Дусди миллетире дошде воисде
Эзу кор хубте нидануь гьич бире,
Э у бенди гьербой зиндегуни
Э у бенди имбуруз шолуми.

«Зигьо Дагестан!» Э ченд зугьунгьо
У гоф сес доре эз гъэриш догъгьо,
Эз дури Шогъдогъ те Наринкала
Эз гIовгьой Кайсу те Махачкала.

1990 сал.

ШЕВ ЗИМИСДУ ЭДИГЪ МЮШГУЪР

Ме и стихире посвещать
сохденуьм хьовиргьо —
Мюшгуьригьоре Ильегьу
бебей муре ве хьовир
эну Мигьире.

Э Мюшгуьр э вэхд зимисду
Чуьтам бире э кендусду,
Корсуьз угьо зигьисденуьт
Э васал гузет биренуьт.

Кимигьо э нигъэ¹ рафде
Шевгьо эри зигьов гирде,
Тур дешенде хьозур сохде
Эсер эн гIов чине шенде.

Гье эз сер шев нигъэчиго
Ильегъу, Мигьир хьовирго,
Нуьшдет хьозур э кумеле
Э зигъовго гузет бире.

Эз шохьонгум верф оmore
Гъэриш дигъе депучунде,
Веди небу е жилгъэле
Оmoreгор офу рэхъэ.

Э бун саре хунелего
Нуьшди доез келе верфго,
Энжэгъ дуре веди бире
Эз тов гуьли тик варафде.

Ниме Мсиг тэгди не сохде
Э гъэд асму эдей гешде,
Астараго гье и вэхди
Гъуме хуно гьисдуьт веди.

Инжо чули гьем пелесе
Дорго пэхъни э верф гьеме,
Нигъэ эдей товуш доре
Чинегьоре веди сохде.

Э гъэд куме нигъэчиго
Чуме-рэхъуьт гьердуь угъо,
Кей зигъовго э гъэд нигъэ
Нуьшде гуют «гъэгъэ-гъэгъэ»...

Эз гъэд асму эдет рафде
Зигъовго ченд—десе—десе,
Кими десе сохде «гофго»
Э сер нигъэ нуьшдуьт угъо.

Эдет хурде эз чинегъо
Гъуьд—гъуьд сохде гьерки угъо,

Кимигьошу э желе де
Хэберсуьзуьт угьо гьеле.

Нигьэчигьо кешн туре
Ведешендуьт тэгІди сохде,
Еки-еки зигьовгьоре
Дешенденуьт э туморе.

Сугьразани нигьэчигьо
Батмиш гьисди э гьэд верфгьо,
Менг угьоре рэхь сохдени
Шев ниме бу э и вэхди.

Руш, бигь ишу жилид гирде
Нигьэчигьо э дигь рафде,
Эз зигьов пур туморегьо
Оморенуьт дуьл шор угьо.

¹ Нигьэ—зигьов гирденигьо жигере гуфдире
Мюшгуьригьо, егІни прут.

Э БИН ГУФЕРЕ

(эз фольклор тати)

Е, дуь гоф эз иовун ненуй-ненем. Нуьшде
э бин гуферей ГІэил зенгьой татиму хунде-
нуьт э мэгІниревоз ненуйненем чум гІэиле
эри э хов веберде.

У гофгьой энугьо бемзер зере оморенуьт э
сал-земоне гуьре, чуьтам giroшдеге зиндегу-
ни.

Сес энугьо гьечи оmore мугуинге эдет мэгІ-
ни — широко хунденуьтге, гофгьоре э еки гуьн-
жунде рач сохде сес-овоз ишуре.

Ижире широгъой «Э бин гуфере» бирет ченд жирегъо, гофгъошу э еки ухшеш мизе-руйт, кими дедейгъо эз хуыште э тегьер шогъ-ири гофгъо гъуыч сохде мигуфдурут, оммо гIэсуыл мэгIни хундеи, овоз деден э еки ухшеш зеренуыт.

Кими дедейгъо э гъэриш гофгъошу эз гофгъой Азербайджани гъэриш сохде мигуфдурут, чуынки хэлгъ иму сэхд ологъоют э бирорие хэлгъгъой кавказевоз зигъисде э еки и ченд сад-салигъо.

Ме шинирем чуытам э бин гуферей гIэил дедейму Истир хундембуге э раче лошун-сесево ненуй-ненем эз гофгъой Азербайджани, У гофгъоре у михунд э посой эн гьер бенд мэгIни хуыште э тегьер припев. Гъемин угофгъоре эдеме нуьвуьсде э и ненуй-ненем «Эбин гуфере».

I

Ненуй-ненем ширин балам
Хис туь гIэилме жон балам,
Ховлегъой хоши мивини
Хэндее гофгъо мидани.

Припев:

Лейло диюб сен ётерсен
Ширин юхулер гуьрерсен. 2 гиле

II

Эри дердгъой дедей чоре
Эри ярагъою мелхъэм,
Дуьл шоре гIэилле гердош
Э гъэд жэгIметгъо даравош.

Припев:

Лейло диюб сен ётерсен
Ширин юхулер гуьрерсен. 2 гиле

Эзи рангине гүфере
Е дилбоше гЭэл бире,
Шор фуравош туь балайме
Жун дедей-муной лэгЭйме.

Припев:

Лейло диюб сен ётерсен
Ширин юхулер гуйрсен. 2 гиле
1987 с.

ЧУЪТАМ ОФДОРЕМГЕ Э ГЪЭРМЭГЪ ФАШИЗМА

1

...Чор салдатим эдейм рафде
Эз гъэд више э е дезде,
Пой вечире хъэрекетим
Э дес дуьшме Неофдоним.
Коми район нум жиге бу
Эй екимуш мэгІлуьм небу,
Еки, еки бэхш бисдорим
Э гьер тараф више рафдим,
Чуьнки дуьшме э куьнди бу
Сес эз дури оморенбу.
Сер шохьонгум бу ивэхди
Дуьлме эдей сохди тэгІди,
Эже бурам, лап бивэхди
Е рэхь-жиргъэ небу веди.
Э рафдеки эз вишелугъ
Вохурд эме чугъундурлугъ,
Хурдум эзу чугъундургьо
Ширин бируьт — «шекерлуьгьо».
Веди бисдо е рэхь-илчи
Фкир сохдум эйме гьечи:

Шсве себэхь сохум инжо
Пэхьни бире эзир доргьо.
Суьфден мегь понзи бу
Суьфден сал эн довгю бу,
Гьизмише вэхд эн фашистгьо
Бу умэхьэл э гьэд довгю.
Сес равуьсдей сэггьо омо
Эз дурини, мэглуюм бисдо,
Туьфенг э душ дуллу сохде
Пой вегирдуьм асде-асде.
Пуьрсиренуьм ме эз више —
Чуьтам хуби эри рафде?
Э меслэхьэт дерн дуьлме —
Говунсуьзе есируьм ме
Торики зе гьэриш асму
Е астаря веди небу.
Огьиле зен гов э пушо
Эз зир доргьо ведиромо,
Вини мере, у сэхд терси
Нефес гирде пезде пуьрси:
«Туь бирор ме эже рафде?
Инжо гьеме фашистгьо де
Сс, чор рузи э дигь деруьт
Есиргьоре вечиренуьт
Кура сохде э е жиге
Чуьтам нэхир гьер руз берде...
И говлере пэхьни сохдем
Эз дес фашист инжо бесдем,
Дуь хуг мере угьо бердет
Е гоф эз ме не пуьрсирет».
Понсденуьм фикир сохде
Затвор туьфенг эдес гирде,
Туьфенге зу тэгиди-тэгиди

Эзир куърни сохдум пэхъни—
Э гъэд хокгьо нобу веди.

2

Зен, берд мере э хунешу
Бирмундени жиге говду —
ЕгІни бошум зуте пэхъни
Кес не винуь мере гьони.
Зен дениши эме гирисд
Чуь гоф буге гуфре воисд,
Песде мугу: «Ки дануьсде
Шуьвермеш э ихьол гьисдге...»
Э гъэд говду пэхъни гьисдуьм
Шеве себэхь унжо сохдум,
Келе рази эз зен гуфре
Рафдуьм песде кес недире...

1987 сал.

П О Э М А Г Ь О

КУКГЬОЙ ДАГЕСТАН

Э сӀуьзет хьовиргьо—дагистанигьо,
партизангьо э виллет Эллада.

сонетгьо

1

Хэйре гз Шейр эри сеч сохде
Дузе низом бире воисде,
Хуб бу эй дузи ведиров Чуьшме
У де не муьруь, зуьгьу гьемише.
Пушоки иму фикир несохим
Эри хубе девр хьэрекет сохим,
Ниетгьо бегьем эхирки мибу
Оммо воисде темизе дуьл бу.
Нобу-нобуден инсон э хори
Гьэлети сохде зобуни сохи.
Шивдегьо ишу мидануьт пезде

Мокунут шегьер-дусди гердунде.
Ужире девре эй бегьем сохде
Темизе дуьлгьо бире воисде!
Энжэгь темизе дуьл бире инсон.
Мидануь соху хуби э гӀуьлом.
Дуьл шор зигьисде у девр хуьшдере
Зир пой не соху гоф келетере.
Шогьир Рудаки у дуз гуфдири:
«Зиндегуну-у дерёгьи! Гешде
Воисдениге воку гемире
Эз хубе коргьо...» — Чуь расде гофи!
Э мэхьэл довгӀо э гьэршуй дуьшме
Вэхуьшденуьт э пой эй дузи гьеме,
Боворин бире ватан миберуь

Дузи, дир, зу медиров э мейду.
Дарафде дуьшме э хори кесгьо
Хуб не зобу женг сохденуьт унжо.

3

Э ёр миёрут неве ве пишре
Расде низоме э пушо норе,
Песде гьемере очугъ мисохут
Шефди расдире гьеме мивинуьт.
Э ёр миёвт у беде салгьо:
Сес тупгьо, виз зерей бомбогьо,
Мэглум мибу, ки гьурбу сохдиге
Жуне эри ватан э Эллада.
Хьофд игидгьо-кукгьой Дагестан
Вирихдет эз дес дуьшмегьой ватан,
Э хори мифически Прометей
Э гьэрей догъгьо, эн гловгьой Эгей.
Угьо гоф доре сохдуьт шовгоре
Мисохут женге, те дуьшме муьрде.

4

Биренуьт десде эз хьофд есиргьо
Э торих ватан варафдуьт угьо,
Солдат советгьо гуфре хуьшдере
Дарафдет э женг ерэгъсуьз суьфде.
Кесеггьой сенгэ гьул доре шендуьт
Эсер фашистгьо угьо офдорут,
Лерзире дуьшме — солдатгьой Гитлер
Эз же омо гьэжел небисдо хэбер.
Омборгьо меит биренуьт унжо
Шогьиди мидуь пире Эрлада,
Эз гьэрей догъгьо сес мидо «Ур-ра!»
Гуйге булутгьо биренуьт пара.
Эллада, фирмуш нисохи гьич вэхд
Бирет унжиге игидгьо у вэхд.

5

Омар, Асадулла ве Магомед...
 Лезгин, тат, даргин гъемиге урус?..
 Воист эришму нуввуьсуь шогьир
 Сонет хуьшдере дузи небу вир.
 Гъечи мэгІлумы кукгьой е деде
 Гьер хьофди сигъдит-бироргьо бире,
 Ишму екире гъэл-гъурбу сохде
 Э гъэршуй дуьшме сер ебо рафде.
 Угьо увэхди ухшеш низеруьт
 Солдат комини вилает гъисдуьт,
 Сер-тен энугьо бу депуьчире
 Э куьгъне партал,—чуьтамиш буге.
 Э гІэрешму добу дусди, бирори
 Екире хогьи, гъеми сабури.

6

Метелей хэлгъи гъечи гуфдире:
 «Сабур инсоне хьюьрметлуй сохде!»
 Эри Суьмуьргъгъуш нисди четини
 Эй бире хилос эз зулм есири.
 Э гъэретикон ухшеше телгьо
 Лагер есири пучунде бугьо,
 Угьо екиш сегъмлуй не бисдорут
 Кукгьой Дагестан игид вирихдуьт.
 Шев торики астарাগьо пэхъни
 Фураморут десде эз гъуьндуьри,
 Равуьсдей сеггьо, гъэреул дуьшме
 Нетерсундуьт солдатгьой Совете.
 Мейдузе дерёгъ лос бире гІовгьо
 Веди биренуьт эз посой доггьо.

7

ТэгІриффе нуми туьре Эллада
 Рачи туь-ухшеши э перигьо,

Туьре имбуруз пойшини сохдени
Нэглете дуьшме бихьуьрмет сохди.
Фашистгьо эдет гуфдире гьербо
«Зиг хайл!» — Ухьэрой оmore унжо,
У сес нэглдбу өри энү хэлггьо
Э вилает гьэдиме Эллада.
Эллада! — гьони туь сэхд ёслуьни
Сне булутгьо кура поисдет,
Хьэрекет сохде тегерг биёрут
Туьре эз дуьшме селт Темиз сохут.
Имид ме гьисди шоре руз миёв
Сер тик мибоши — Чуьшме медиров.

8

Чуьн гром эз Олимпа сес оmore
Сес эн игидгьо «Ура!» гуфдире,
Десдей партизан рафде пушово
Эсер фашистгьо эз глэрей доггьо.
Тэглрифлуь бири-эз дигь эн Ахти
Кук догьи Асадулла увэхди,
Э гьэд фашистгьо тэхьно дарафди
Автомат, гранате э дес гирди.
Чуьтам Байрон жуне гьурбу сохди
Эри Греция, эри азади,
Гьуш пулати, э биней келе сенгь
Э глэрей доггьо гьовре бисдори.
Дедей гузети э туь э Ахти
Эз Ватан Эсхилл денивогошди.

9

Дедей гирисде э кук гузети
Кей миёв хэбер сохдени тэглди,
Шев, руз гьемише чумерэхь гисди
Чум глэрсн ногьогь гузет поисди.
Эз дури воисде Каспи, Самур
Мейдузе хоригьо эз савзе пур,

Оммо дуьл дедей гьич сокит нибу
Те кей баларе э чум невинуь.
Мибу гуфдире нидануь дедей
Кукю гьовреи э ватан Прометей,
Пенж куьнже астарэ эдей сухде
Э е куьнж э чул э сер эн гьовре.
Унжо дегешди дес дураз сохде
Суьмуьргь-гьуш догьи Асадулла.

10

Нумсуьзи гьовре, нуьвуьсде вери:
«Инжо дегешди-солдат совети...»
Гьсле ченд салгьо уре мигуим
МэгIлуьмсуьз солдат огол мизеним.
О, Афродита вэхуьз туь ебо
Эз гьэриш энэу кефлуье гIовгьо,
Гирис эри кук гьурбу сохдигьо
Жуьне эри хилоси Эллада.
О, гужлуье Зевс, жумун дес туьре
Деше э дуьл дуьшме тиркомуре,
Кигьо пойшиш сохдет ватан туьре
Буьзуьрге хори эн Элладаре.
У пенж куьнже тэгIрифэ астарэ
Дугу товуш э унжо гьемише.

11

Гьовре сохдени хьовире десде
Астараре нуьвуьсдуьт э тэхде,
Э гIэрей доггьо э гьэд кулегьо
Домунд унжиге солдат советгьо.
Угьо хьофд командир эз дигь Урахи
Гьеебо гуфди: «Бироргьо тэгIди
Дуьшме недануь е сес ивэхди!»
Шев гироше расируьт э жиге...
Э дигь Урахи, гьэлей Дербенди

Эзиму хэбер нобу увэхди,
Немцгьо гирошде эз рэхь дуьл-тэгИди
Бирден дегеси машингьой фашисти.
Дегесируьт дуьшме, Асадулла
Гъэгър туьре ведешендуьт хьовиргьо.

12

Торихгьо гуиге бирет зинде
У куьгьне гьозне бири тозе:
Хун игидгьо дуборе тигьни
Чуьтам биребу э Фирмопили.
Тек женг сохде э гъэршуй дегьгьо —
Э гуьрг чаруьсде беде фашистгьо,
Эз синей командир гье и вэхди
Хун гIэрсе хуно бирени тигьи.
Бирден асде сохд видовусдере
Вогосунд э хуьшде автомате,
Гьеёбо унжиге чуьтам сое
Дигь Урахи э пушою пар зе.
Э ногьогъ не бири ловой дедейгьо—
Вогошдет э ватан игиде кукгьо!

13

Зиёд бирени руз беруз десде
Чуьн гьушгьой асму э догъгьо гешде,
Гьер кес мидиге угьоре унжо
Оморе зуте зу гуьрд мибисдо.
Даргин, чех, поляк гьеми грек, гьем тат
Э Эллада угьо доьгIо сохдет,
Э еки дусд бирет, екире дошдет
Эри жун еки мугьоет бирет.
Э ватан Акрополь десдей энугьо
Фашисте муьнкин недорет унжо,

Дуриш биретге-эхори мифгьо
Ватане хосдет эз дуьли угьо.
Мескен бурмее-куьллугье догъгьо
Шниирет гьербо унжиге — «У-ра!»

14

Эгер зинде мибисдоге Гомер
Минувуьсд тозе «Иллиадоре»,
Э ёр миёвурд партизангьоре:
Жоборди, игиди энугьоре.
Нуьвуьсде мухунд эй беде салгьо
Э ватан игидгьо не титангьо,
Эже сухдени астарай есир
Игид мэглуьмсуьзи хьисоби вир.
Симгьой саз энугь тэгИрифлуь мисохд
Игидгьой бироре хэлгъгьоре —
Гьимет комигьоре гъэдер нисди
Эз бэхд ве мозол у зиёд гьисди.
Чуьшме эри дузи ведирово
Сеч сохим хубе эз зобу гьербо.

Избербаш 1990 сал.

ОШУГЪ — ОВОСУНЕЧИ ТАТИ

(Э кин 130 сали Хьизгъиё Эмин Дадашев)

Э у вэхд... э мескен вишигьо
Э гъуниши Самур не Гюрген гьисдгьо
Э дигъ эн Мюшгуьр зенде омори
Э кифлет Эмин — ошугъ Хьизгъиё.

Э шегьер Дербенд келе бирени
Бирени устой богъи-онгури.

Чуьтам ошугъгьо сазе э сине
Мухунд мэгІнире ихдилот сохде,
Овосунегьо дануьсди омбор
Шинирет могьлугъ э богъгьо э кор.

Гьечи гирошдуьт омборе салгьо
Одлу бире нум — ошугъ Хьызгьийе,
Гьуьндуьре бала — у мокурд чухо
Килэхь гусбенди обурлуь моно.

Хуьрде чумлегьо лэгъэре сифет
Шинрегор уре мивегирд лезет,
Асде-асделе у гоф сохдени
Сазе э сине мэгІни хундени.

Эз садгьо зиёд овосунегьо...
Гуфдири ошугъ эри инсонгьо,
Дуьл энубегем у дерегъ бири
Дестон мэгІнигьо угьош дебири?
Хьызгьийе Эмин э зиндегуни
Хунди мэгІниге э салгьой пири:

Эри Ватан, эри зиндегуни
Эри инсонгьо-хэлгъгьой эн хори
Э ёрме мунди и дуь, се гофле
Ошугъ гуфдири э бендгьой хуьшде:
«...Шегьер хьофд гьопуи, даш боруси
Турей Дербенд огъ гьэлеси...»

Эз бисд салаи дери э дуьл ме
Ошугъ Хьызгьийе гуфдигьо эз ме:
«Нуьшим э богъче эзир эн тут дор
Сохум ихдилот, мигири э ёр.
Бири не бири е бадшогъ бири
Зурбое овчи — Бэгьрем Гур бири,
Эй хьофд гуьзелгьо хьэрем вокурде
У гьер руз экин еки дарафде...»

Ченд овосуне ошугъ гуфдири
Эз «шахнаме» ихдилот сохди,
Гъозней «Бсжон ве менежоне»
Эн «Рустам-Золе» тэгИрифлуь хунди.
Писатель тати¹ эзу пуьрсири:
«Нуьвуьсдегор «Шахнаме» ки бири?»
«Нисе дануьсденуьм», — жогъобе дори,
Не дануьсди Фирдоуси бири.

Шоул Симанду-шогъир эн тати
Эз товун ошугъ у гъэгъ гуфдири:
«Гофгъой Хъизгъиё—овосунегъо
Гынч ниварасуьт чуьн Гловгъой чолгъо...»

Э ихдилотгъо, э бендгъой мэгИни
Э зугъун тюрки ошугъ гуфдири:
«Дербенд сенде вор дашлуь бору,
Демуьрден етти гъопу,
Джуме мечит, уьшуьгълуь миноре —
Дерёгъден юл гуьркезен гемилере...»

Эри ошугъ бешгъэи небу
Хунде мэгИнире э коми зугъу,
Воисд э тати, воисд э тюрки,
Эз зиндегуни хэлгъгъой Востоки.
Эгер эзу е кес мипуьрсиге:
«Ченд мэгИни, овосуне дануьсде?»
Мигуфди: «Рузгъо, шевгъо воисде
Гофгъой дуьл мере эри дануьсде».
Хъизгъиё Эмин шэгИм дегесунди
Фольклор татире ишуьгълуь сохди,
Эз «Шах-наме», эз «хъофд гуьзелгъо...»

Эриму хунди овосунегьо.
Имбуруз гьерки келе ве чуькле
Ошугъ Хьизгъиё э ёр оворде,
Овосунегьо, десдонгьой мэгИни
Угьоре эй хэлгъ едигор гьишди.

1990 сал.

¹ Писатель тати — Хьизгьил Авшалумов э 1939 сал эри гуьнжунде суффдеи фольклор татире—дофус зере оморигьо э 1940 сал нуьвуьсди е ченд овосунегьо эз гофгьой Хьизгъиё Эмин Дадашов.

ШОУЛ СИМАНДУ

Е дуь гоф эз товун эни чуькле десдон, ко-
мире нуьвуьсдем эз десме вороморигьоре ху-
но, экеле воисден мереваз. Ме эз хьофдсалеи
пой бирэхьне етима гIэил тиро э гьултугъ де-
ри эз нуьохунде оmore гьеле э хуне не рафде
вози сохденбируьм э гIэрей гIэилгьо э пушой
бондурхуней эни одлуье, гIэлемете мерд, тэ-
гIрифлуье шогьир хэлгьи татгьо-ёгьудигьо —

Шоул Симанду. Нум Шоул С. гьочу мэглуьм
бире чуьн гьэгъ шогьир неки э гIэрей хэлгъ
иму, гьемчуьн э гIэрей могьмугъ азербайджа-
нигьош э Дербенд.

Гьозие-гьэдер эни тэгIрифлуье мерде эри
нуьвуьсде, чуьн хубе жофокеш, усдо бондур,
гьемиге бирен энугьэгъ шогьир, воисдени е
бегьеме книг. Эри нуьвуьсде уужире книг шо

гьир верзуышлуыни. Мибу гуфдире Шоул Симанду гьисди эн талантлуе шогьир хэлгьн — ёгьудигьой Кавкази.

Келе хьэйфбери сохденуым эри вир бирен мэглуым инсдуьтгьо омборе шогьиригьой энү, екши э дофус зере неоморет ве тержуме сохдеш не оморет э зугьун тати. Энжэгь и песини салгьо э келе хьэрекети кук энү Александр Симандуев е ченд эз шогьиригьой бешу тержуме сохди эз азербайджани э тати, песде угьоре эеки э стихигьой э нуревоз Дагестанское книга издательство дофус зери э е сборник э 1991 сал.

ДЕСДОН

1

Эу девр, эу земоне сад сал пушоте...
Зигьисди бондур э келе куче¹ —
Шоул Симанду шогьир эн тати
Нуьвуьсди десдон э хэт тирои.

Э шегьер Дербенд эз Нарын-Кала
Те гьирогь дерёгь дануьсдет гьеме,
Мэгинигьо хунди э зугьун тюрки,
Зиндеют угьо, хунденуьт гьерки.

Э гьэд межлуьсгьо, э гьэруьсигьо
Десдонгьой Шоул сес дорет угьо,
Сазандергьо: зурновчи не демкеш
Гуфдирет:— «Шогьир, зигьисде дерд мекеш».

Кечуьк бондурн э десю дерн
Мэхьшово сохде бирден увэхди,

Коре шендени гъэлем вегирде
Э дивор гуъли эри нуьвуьсде.

Фирегъе билег денуьшде бала
Очугъэ сифет, хушбуе чумгъо,
Эз дире-шинох хьоле пуьрсире
НесигІэт мидо соху хубире.

Ме гІэил гъисди э бондур хуне
Дирем увэхди сарле бу жиге,
Э дивор гуъли э хэт тирон
Шогъир ШэС² — бобо бендгъо нуьвуьсди.

Э и гуьмуьр ме гъеле не шинрем
Еки гую чуьн Шоули ме дирем,
Э куьгъне девргъо биригеш белки
МэгІлуьм нисди э фольклор тати.

Ошугъгъо бирет, ихдилотчигъош
Оммо гъэгъ шогъир небири чуьн ШэС,
Нуьвуьсди, хунди, бесди десдонгъо
Эз девр иму пушоте салгъо...

Эз дуьло бору — гъэдиме шгъер
Нум шогъир ШэС доренбу хэбер,
Э куьгъне салгъо те девр совети
Нуьвуьсди бендгъо у жогъил гъисди.

Э ёр биёрум «Абас-гъулире»
Гуфдири шогъир у хъужет гирде:

«Абас-гъули вер пулими ёле сал
Сен димедуьн дуьнен бу вэхд гел апар? ..
Гене себагъ сени ким гелиб тапар,
Гъаетуьвде бирмит вор томом алами гъапар,
Абас-гъули вер пулими ёле сал...»

МэгИнигьой энү э лэгIэй хэлгь де
Угьо нмбуруз эдет зигьисде,
Шогьире Дербенд э ёр овурде —
«У бондур бири» — гьерки гуфдире.

Э бендгьой хуьшде шогьир ШэС — бобо
НесигIэт доре хэлгьгьоре гьербо:
«...Мера эрэхь бейбофое одоми
Э беди кес хьини зеге, мейл меги...»³

2

Ме кук мяшгуьри нум ме ЕшугIo
Хьофдод сал пушо хундем ме тиро.
Э ёрме мунди хэтгьой эн «бобо»
Э бондур хуне нуьвуьсдебугьо.

Ме изму эдем хьйфбери сохде
Эзи е сад сал зиёд пушоте —
Дафус зере не оморет бендгьо,
Комигьоре нуьвуьсди ШэС³ — бобо.

Десдон «Элеф-Би» шогьир нуьвуьсди
Эз Элеф те Би тефигIэт нисди.
Гьемею несигIэт доре инсоне
Мугьоет зуьгьуь э девр-земоне...

«...ШэС-бобоюм — нуьвуьсдегор нубогьо
Жейле мебош эз нуьвуьсде гьэгьигьо,
Э руй хори хьэлол бош эз гьозигьо,
Хуби гуют эри жун туь э дуьнэгь...»

И гIэлемете шогьир-ёгьуди
Э гIэрей могьлугь гIэзиз зигьисди,
Рушлуье сифет, бире мигьрову
Лелей Шоул мигуфди хэлгь эзу.

Э десдон «Гуьлен» эри севгили
Хоненде бире гьечи нуьвуйсди:
«Дербенди ШэС-бобо сэхьиб нубон
Меджнунгьо добугу э гъэвл севгили.
Гушгьой туь гушвори, герде-генлеи,
Жунме гъурбуни, мерасо чум, Гуьлен...»

Расдире гуьм, ме не дануьсдуьм
У хэтгьо бирет: «Элеф-Би», «Гуьлен...»
Э вэхд жовони шинре эёр гирдуьм
Тегьонниш эдуьл угьоре дошдуьм.

Омборе десдонгьо селт вир бирет
Имбуруз угьо сурогъсуьз мундет,
Кем-биш мундетгьо шогъиригьо
Гъиметлуь гъисдуьт эриму угьо.

Шоул Симанду бири чуьн миноре
Э поэзией тати сад сал пушоте,
У нуьвуйсде бендгьо ве десдонгьо
Мундет еревурд эри невегьо.

1991 сал.

¹ Келе куче-татгьо — ёгъудигьо зигъисдетгьо мэхъэле-
ре гуфдиренбу.

² ШэС-бобо — шогъир нуьвуйсди нум хуьгидере, егъни
Шоул Симанду-бобо.

СУЛЕЙМАН СТАЛЬСКИЙ

ПОЭМА

1

И хэбер бирден нокуми омо
Э гьер тарафгьо у мэГлуым бисдо,
Эдет гуфдире гьерки увэхди
Эз гIэрей могоьлугъ лап бивэхд рафди.
Э дуьл домунде омборе гофгьо
Нимелит гьиште е ченд десдонгьо.

Э шегьер Дербенд келе ве чуькле
Эз Нарин-Кала те дерёгъ гьеме
Эдет гуфдире гофгьой зарунжи —
Ошугъ Сулейман дусд иму муьрди.
Ме жовон буьруым гьеле увэхди
Беде хэбере шинируым тэгIди.

Гьемин увэхди нуьвуьсдуьм се бенд
Ёслуье гофгьо э шегьер Дербенд,
Гьиште имуре рафди туь бивэхд,
Буьзуьрге шогьир—Сулейман Стальский.

2

...Бебе не деде зигьисдет жейле
У вэхд э шуьгъэм дебири гьеле,
Хэберсуьз бири эз хьол эн хуне,
Ашага-Стальли—шогьир Сулейман.

Эз деде бире вэхд овурде шендуьт
Э хьэёт бебе, сэхьибсуьз гьшидуьт,
Э куьгьне палас бири пучунде
Аминат гьунши туьре вегирде.
Сэхьибсуьз бире—ошугъ Сулейман.

Аминат бисдо эри туь деде
До туьре у шир эз сигьд зиёдте,
Поегерд бире гофлегьо сохди
Э гъэриш хьэёт тэгІди мигешди.
Э Ашага-Сталь—ашугъ Сулейман.

Эз сиздегь сала туь гешди жиге
Эри кор сохде, эри зигьисде,
Э Баку рафди дири хэлгъгьоре
Чуьтам унжиге зэхьмет кешире.
Ашага-Стальли — шогьир Сулейман.

Зу фикир сохди — «Эже бурамде?»
Песде гуфдири: «Фэхьле гьисд фэхьле».
Шегьергьо дире вогошди песде
Э Ашага-Сталь эри зигьисде.
Жовон гьисдики—Стальли Сулейман.

Кифлетлуь боши хьозури дире
Гье эз жовони мэхьшово сохди —
Э дуьл туь мэгІни «гъушмегьо бесди»,
Эй хэлгъ угьоре гІэре-бир хунди,
Эзвер гьемере — шогьир Сулейман.

3

Фэхьле не ранжбер э кор сохдеки
Лово михосди — «худо кумеки».
ТэгІриф мидори дусди хэлгъгьоре —
«Чи юлдашар» — гьечи гуфдири.

Дуьл туь бу темиз, локосуьз бири
Шефдгьоре гьербо эз дур мидири,
Намазе хунде шуюкуьр мисохди
Буьзуьрге шогьир—Сулейман Стальский.

Кук Ашага-Сталь — тэҠриффе ошугъ
Имид туь бири энжэгъ э могьлугъ
Кимигь-шефдгь бирет увэхди...
Терсунут туьре хьэркет сохди.
Не бирей сегьмлюь—Сулейман Стальский.

Межбуьр сохдет туьре хуни стихи
Хэтосуьзе — «дуьшме» хьисоб сохи,
Гофгьой Наркома¹ э гуш не гуьрди
Эри жофокеш мэгИнире хунди.

Фэхьле, ранжбере тэҠрифлукъ сохди.
Госи бисдори туь гьэгьр кешире
Диренге увэхди... бедхьисобире,
Дегешди кефсуьз, бисдори бедхьол
Гене э дуьшме не сохди бовор
Шогьир эниму — Сулейман Стальский.

Торих торихэ силис кешире
Очугъ сохдени расди дургуре,
МэгИлуьм биренуьт эхирки шефдгьо
Э пушой могьлукъ э гьеме девргьо

Э зугуьн тати чор ризе бендгьо
Эй туь кутхэьле нуьвуьсдем шире,
Муну едигор эри невегьо,
Шогьир хэлгьиму—Сулейман Стальский.

¹ Гофгьой Нарком — Ломоносов нарком доруни коргьой Догьисту бугьо вэгИдо э 1937 сал.
А. Г. Агаев «Дагестан литературный» 1990 сал.
325 велг.

ШЕВ Э ВИШЕГЬОЙ МУЫШГУЫР

(эз легендей тати)

МэгІэной эни стихи вегирде омори эз легендей тати эз товней комики нуувуьсди чни суьфде ведилуье писатель тати верзуьшлуьс корсох культуры РСФСР ве ДАССР Хьызгил Давидович Авшалумов. Чуьтам е чуькле дигь лей татгьо э ишуревоз е ченд хуне табасаранигьош вирихде эз тупрогь зулумкоре хон табасару оmore суьфде бине зеретге э вишегьой муьшгуьр.

Укоре эри энугьо рэхьбери сохдени Довид гуфдиренигьо игиде, жоборени мерд тати, комики дануьсдембу омборе ихдилотгьо, мете-легьо, овосунегьо, мэгІнигьо эз зиндегуни хэлгьгьой Востоки.

Гуфдирени э легенде Довид кор жерэхьи-реш дануьсдембу...

Ме э муьшгуьр зенде оmoreм
Эз гІэили гье шинирем,
Мигуфдурут келетегьо:
«ГенгІиндимуьт у жигегьо...»

Вишегьой муьшгуьре егІни,
ТэгІриф дорет жирей мэгІни.

Эз расдиш гьочу гьисди
Де гофиге мере нисди,
У жигегьо гьони мундет
Диеш хубте варансет.

Гуфдиренуът метелегъо
ГенгИдимн, э комнижо?..
Эгер гьисдге у генгИдим
Инжиген-гьочу гуим!

...И косибгъо вирихдетгъо
Эз тупрогъ хон жонвизоргъо,
Мугуютге сэхд хисирет
Деруът угъо э хов-хифлет.

Оммо нэгIo! Нэхисирет
Фикир-хэёл дуьле бердет...
Ки дануьсде хисиретге
Еки, дуьн э кумеле

Гъэриш више бу зулмети
Соей доргъо бируът пэхьни,
Песини вэхд мегъ васал бу
Эвир гьово герм биребу.

Е астара небу веди
Гуйге пэхьни бирет тэгИди,
Менг батмиш бу э булутгъо
Гъэд асмуре дегирдетгъо.

Э минжи шев эз куьнж «гъэле»
Оморени сес гирисде,
ГЭил эз хов хэбер бире
У эдембу гьирке сохде.

Дедей сер гирд нунуй хунде
У мигуфди нуьк-нуьк сохде:
«Хис туь бала эзир доргъо
Овореим эз дес хонгъо.

Нуьшдебирим э дигьлейму,
Хүне-жиге Ватап иму,
Г'овун эни ченд ношумо
Э хон не бег медемуно!»

Дедей г'эил домо вокурд
Руз-рузгоре э ёр овурд,
Зарунжие гофгьо сохде
Дуьл инсоне тирусунде:

мэгIни

«Дердгьо э дуьл ме, гьеме гьэм бирет
Рузгор земоне зэбу тэхьл бирет,
Эй вогу сохде жиге гешденуьм
Эри эрк сохде дусдгьо хосденуьм.

Шевгьлуье буьлдуьр эй хунде мэгIни
Эри дуьл хоши э дор нуьшдени,
Дерд бугьо инсон дердлуьре гешде
Эри гуфдире дуьл очмиш сохде.

Мескен имуре унжиге гьишде
Оморим инжо есир вирихде,
Ой раче буьлдуьр эзхов хэбер бош
Эй вогу сохде биё хьэрмэхь бош».

Сес гирисдей гIэил гьони
МэгIлуьм нисди эз гоф «мэгIни»,
Торики бу небу чирогъ
Хиси гьэил у бу чуйплогъ.

Кими гьушгьо хэбер бире
Сес мэгIнире эй шинире,
Э ченд куме не хисирет
Вомундегьо, ховсуьз бирет.

Дедей гIэил гьирке сохде
Гуфдирени чум покурде:
Дургьорлей ме' уш мунд унжо
Эз тэгIдии фирмуш бисдо.
Ченд палазгьо э у бофдем
Раче нэхчгьо гьем вечирем.

Э сер-суи кура сохдум
Оводуни шеле бесдуьм,

Дуьк десиме бу карасди
Урси гындудым эз дуьлесди.

Эри косиб дерд гъэ гысди
Худо бегем хьозур сохди,
Эй чуй эхи, Говункори?
Жофош гъеме уре дори...»

* * *

Ме нуьвуьсде и бендгьоре
Дуьл эдей огълемиш бире,
И гъозие мугунге
Гирошди у э пушойме.

Чуьнки дирем еспире
Эз дес дуьшме вирихдере,
Чуьтам могьлугъ келе, чуькле.
Чул оворе биренуьтге...

¹ Дургъор — эзугун табасарани холи
бофденигьо карасдини.

СОЛДАТ-РАДИСТ

(Еревурди)

Эзи 5—6 салгьо пушо хундем э журнал чуь-
там туьфенг батмиш бириге э гъэриш жендек
дор э више. Буз энуну туьфенг вохурдени э чум
эн е гирошдегор эз гъэриш више эхоригьой
Украина. Гьочу мэгьлуьм бирени, ки э мэхьэл-
довгьо чуьтам бирениге туьфенг дуьллу сохде
оморени э дор.

Э салгьой есирн э хоригьой Украина шни-
рем ижире хэбере: Ежовоне солдат-радист
Яралуь бире эз зани дебирени э гъэриш ви-
ше, песеде е келе мерд украини пэхьни сохде
уре э гъэзмелей хуьшеде хос сохдени Ярай
энуре, гъурлугъ сохдени уре недануьсде фа-
шистгьо. Солдат-радист гешде дануьсде бэгъ-
до хъэрекет сохдени гъэсдсоху э фашистгьо...

Ме хуьшдере межбур сохдум эри нуьвуьсде
и стихире эгъуьзет энугъозиегъэдер гирош-
дигьо э више.

1

...Довго э дембу гирошде
Э гъизгъине мэхьэл хуьшеде,
Э хоригьой Украини
Бирени фронт гъеле.

Серсон бире дуьшме и вэхд
Сохд у хэлгъэ зобу бед-бэхд,
Яралуьре лепуьк зере
У инсоне чуй дуьл бире?

2

Рота гъеме хъэрой сохде
Э сер дуьшме тэгъди рафде,
Э траншей радист тэхьно
Огол мизе: (Ало! Ровно!»

Бирден е танк дуьшме омо
Э гъуьндуьре у воромо,
«Алло! Ровно!» — у гуьфдире
Шенд гранате танк поисде.

Ёкгеш шенде танк дегеси
Гье ивэхди э юш раси.

Солдат-радист гирд занире
Е кес унжо неди уре,
Вэхуьшд э пой туьфенг э дес
Сэхд ленгуьсде не сохд у сес.

Э дор више вогосире
Гьувот небу гьони уре,
Фирмуш не сохд у туьфенге
Зу дуллу сохд э е луьге,

Песде офдо сенгъэ хуно
Асде гуфди «Ало! Ровно!»
Дураз бире э сер савзе
Э дуьл дарафд гуйге дерзе.

Командир зу омо тэгди
Солдат-радист небу веде,
Танке вини песде гуфди:
«Кор радисти-игид гьисди!»

Офд солдате е келе мерд
Зу э гьэзме уре деберд,
Бесд лербере, сохд чорере
Эз фашистгьо пэхьни сохде.

3

Гирошд ченд руз радист пуьрси:
«Гуит бебе и чуй сеси?
Мере инжо ки овурди
Эз рота кес нисди веде?»

— Инжо гьеме фашистьон
Сес эн хьэрой энугьон,

И дегь рузи э и гъэзме
Дери инжо туь балайме,

Эз савзегьо дерму сохдем
Ярай туьре гьербой бесдем».
Сергъуз бисдо солдат-радист
Есири у э дес фашист,

— Гьони бобот бири лербе
Де согь бошит бурам бебе.
И никишму фирмуш нибу
Э Грузия мэгIлуьм мибу...

Келе мерде у гъэл гирде
Бебе, писер чуйтам бире,
Чубугъ э дес кем ленгуьсде
У рафдени асде-асде.

Эз гъед више ведиромо
Хэйли рэхь рафд эз зир доргьо,
Э чум энун вохурд кухни
Екес унжо нобу веди.

Се-чор фашист э чой деруьт
Хэнде-шори тен шушденуьт,
Солдат вегирд дуь автомат
Зу э герде дуллу сохде,

Гранатгьо э куьф доно
Песде мугу: «Алло! Ровно!»
Чубугъэ шенд, э сер шуьгъэм
Рафд эз хори тэгIди екем,

«Ура!» Гуфди хьэрой сохде
Фашисигьоре куьшд гьемере.
Солдат-радист небу тэхьно
Келе мердиш тэгIди омо,

Угьо гьсрдуь пэхьин бирет
Э куьлевуыш хьозур нуьшдст.
Мотоциклгьо ченд оморут
Мейтгьоре э чой дуьруьт,

Эз куьлевуыш сес оmore
Сес автомат, ченбо шенде.
Е ченд фашист мейт бире
Чуьтам довго унжо бире,

Эз келе мерд сес не бисдо
У э хори дураз офдо.
Гьувот дуьшме зиёд бире
Радист гьони тэхьно мунде.

Солдат тэгди гранатгьо шенд
Э гьэд дуьшме гьэтош дешенд,
Сэхд Яралуь бире гьони
Хун берд уре, офдорени.

Е ченд фашист куьнд оморут
Муьрденре бовор сохдуьт,
Еки мугу: «лап жовони».
Сере жумунд — «игид!-егини».

МЮШГУЬР — ДИГЬМЕНИ

Э ермени ме хьофд сале гьисди
Дедей Истир берд мере увэхди,
Эри бирмунде дигь бебегьоре,
Ченд девр пушо бине зеретгьоре.

«Мирайм э више — э жиге «Гьэле»,
Эже у могьлугь норетге шеле,

Вокурде куме э жигей хуне
Зерет унжиге гьелелуыг бине,

Хуне-жигере шенде косибгьо,
Кошде мэхьсуыле гьншденуыт угьо,
Гьул гIэиле гирде, зу тэгIди сохдет
Э торики шев угьо вирихдет.
Шелей эн есири вери э кул
Бисдорут гъэриб, офдоре э чул,
Сербоши бисдо эришу Довид
Могьлугъ вирихдуыт эзунжо бежид».

Гьечи гоф сохде мигирошд шори
Эз дуыл дедей — эн зен мюшгуыри,
Э ёр оворде, сере жумунде,
Песде ченд погъли гIэрсе рихунде.

Ме келе бирем э шегьер Дербенд
Шегьер гъэдими гьисдгьо гъэлебенд,
Оммо е вэхдиш Мюшгуыр эз дуыл ме
Фурмуш небири эжеш бирем ме.

Ненуйгъой дедей гьисдуыт гьер зинде,
Э дуыл ме угьо эдет зигьисде,
Бире мэхьэлгьо... дуыл небири шор
Унжош Мюшгуыре овордем э ёр.

Эрме дедей э ён гуфере
У хунди «Лейло» чорзани зере:
«Туь гердош келе э дигь бебегьо
Комире эйму бине зеретгьо.

Мюшгуыри бире у эрклуыни,
Эри туь у дигь — гIээиз ватани,

Небу-небуден сохи туь фурмуш
Гуфейрейтуьре, шени гьич эз гуш».

Гошире хори Мюшгуьре гьисди,
Берекет юре гьэдер нисди,
У гьисди мэг|дон: раче бисдугьо,
Богъгьой онгури, сире дунегьо...

Хоригьой Мюшгуьр берекетлуньут
Буллуье тэхуьл угьо доренуьт.
Емуьшдоргьо э богъ — богъче веруьт
Лезет гуьлом унжиге курают.

Вешигьой Мюшгуьре недирегор
Э тэг|рифи белки не сохд бовор.
Гьеминон бегьер гуьлом унжо дери,
Чуь емуьш дуьл хосдге, гьемеш вери,

Э руз гьомн раче буй эн етир
Э гьэд бисду гешде чуьтам эвир.
Мюшгуьри бире желдлуье корсох,
Э кор ранжбери омбор темэхьсох.

Желде богъдоргьо — Исогъ, Гюлбогьор
Игидгьой жофо эри хубе кор.
Мюшгуьри — ватан хубе гофданьго
Ватан одлуье ихдилотчигьо:

Хьизгьийей Эмин, Довид Авшолум,
Миши г|изили, ченде нум гируьм...
Эн ченд шогьиргьо ве ошугъгьойму,
Ихдилотчигьо, нуьвуьсдегоргьойму.

Гьисди и дигь биней энугьо,
Шир энү дери э раг энугьо.

Ме гынч зиеди е гоф эз хуыште
Эри хэлгъ Мюшгуър ние нуывуьсде,

У гофгъо, коргъо гъеме мэгІлұьмуьт
Э пушой хэлгъгъо сирот вединуьт.
Серов гофгъойме эйтуьни, Мюшгуър
ТэгІрифи лэгІэ туьни, жон Мюшгуър,

Гов туь эриме — у гъисди зуьм-зуьм
Э гъэриш мэгІни нум туьни — мэгІжуьм.

КЕЛЕБЕБЕ НЕ НЕВЕ

пушой гофи

Кутэхълеш бисдоге мере воисдени эри нуывуьсде е, дуь гоф эз товун автор омборе овосунегъо вегъемчуьн эн ихдилот «Келебебе не неве».

Разнилов Захарье эз 10—15 салаиревоз сохди сенигІэт дерзиуре, э у сенигІэтевоз дошди кифлете.

У бирени солдат э довгІой империалисти (1914—1918 с.) Революция бире бэгъдо э Россия э лап келе четинигъоревоз вогошде оморени э Дагестан, Бэхш вегирдени э жергегъой гъирмизине партизангъо э шегьер Дербенд.

Э Дагестан бине норе оморенге Власть Советгъо Захарье сер гирдени сенигІэт дерзиуре.

Эпенсие рафде бэгъдо эри дуьлхоши хуыште у минуьшд. Э гІэрей келете мердгъо, жогъилгъо э богъчей шегъери, э парк эн клуб Рэхъогъуни.

Дире-шинох оmore мишуьшдуьт э ёп энэ эри
шинире ихдилотгьо, овосунегьо, комигьоре их-
дилот мисохд э хонсендеревоз э раче лошун
гоф сохдеревоз.

Те гьочу келете мердгьо, жогьилгьош хьэве-
слуь биренуьт эри шинире ихдилотгьой энуре,
чуме-рэхь мибисдорут кей миёвге у э богъче
эри нуьшде. Ихдилотгьо, овосунегьой Захарье
тербиелуь, несигIэтлуь мибисдорут эри шини-
регоргьо...

«Эгъуьл ёшде улмез бошде улер».—
гуфдирени э метелегьо.

I

Зигьисдембу е мерд богъдор
Эз земоне небу у шор,
Кор мисохдгеш эй сэхьиб богъ
Дебирембу э чир—чуьплогъ.
Гъувот энэ гьич нираси
Нуре хуру те сурон,
Гъечи эдей гирошдени
Гуьмуьр энэ-зиндегуни.
Се кук бире муьрдет уре
Огьиле вэхд энэ бире,
Гирошденге е кем вэхгIдо
Мерде е кук гене бисдо.
ГIээзиз-гIээзиз уре дошде
Зен не шуьвер сохдуьт келе.
Кукле гьисди нуьгъ, дегъ сала
Дедей гIэил бирден муьрде,
Э сер косиб и гезиро
Дерд-дуьлесди бивэхд омо.
Кук биренге гьеждегъ сала

Эри теке гІэзиз-бала,
Мерд фикир сохд хою ГІэруьс
Соху несде сукте межлуьс.
Дарафдени э илчнини
Эри духдер куьнде гъуниши,
Игърол-модор сохдуьт угъо
Меслэхьтгъо бисдо унжо.
Дир некеши сохд гІэруьси
Эз дуьл косиб гирошд шори—
Э хунею гІэруьс дери
ШэгІм эн хуне у омори.
Эз кор миёв шохьонгумгъо
Хурек хьозур мибу гьербо,
Дес, ной шушде у минуьшуь
ГІэруьс суьфре мидешенуь.
Фикиргъой мерд э чеп чаруьсд
Гъошгъой гІэруьс зу дечаруьсд,
ГІэруьс гьербо гъэгъри-гІоси
Дердгъой косиб бире ёси...
Сал не гирошд бисдо неве
Мерд эдембу шори сохде.
Хэбер эз ки дуьм шимуре—
Сикей гІэруьс зиёд бире.
Э мерд-хуьсуьр доре буйругъ
Э гъэд хуне соху гъурлугъ,
ЕгІни эз чол гІов биёру.
Хоригъоре жару зенуь.
Кук не гІэруьс жирей мердуьм
Гуж мисохдуьт э мерд угъо,
Э дуьл косиб хьэсрет домунд
Е шоре руз винуь ебо.
...Мерд бирени лап кем гъувот
Дерд-дуьлести бире зиёд,

Э кор рафде ле недануьсд
ГӀэруьс диеши сэхд миравуьсд.
Дир некени гӀэруьс гуфди:
«Мерде дошде герек нисди...»
Ведекуьрдуьт уре эз хуне
Э сер тону сохдуьт жиге.
Косиб бисдо диешь бедхьол
Зигьисд э сер куьгьне полхол.
Е мегь, се мегь гьечи гирошд
Зиндегуни гӀожиз гирошд
Неве бире у дегьсале
Сер гирд эри фикир сохде
Диренге хьол келебебе
Гьер руз эдей гурунд бире.
Песде вегирд у полхоле
Бурри уре э дуь жиге,
Нимеюре но э хуне
Бебе, деде винуьт песде.
Дедей дире эз кук пуьрси:
«И чуь кори, туь не гуи?»
Кукле мугу:: «Эдем уре
Ме эришму хьозур сохде,
Ишмуш гьечи пир мибошит
Э сер тону мидегешдит...»
Бебе, деде шиниренге
Гоф куклере чуь гуфдиге,
Дуь эеки денишируьт
Мэхьтел мунде гуфдиренуьт:
Расде гофи, офим чоре
Деберим зу мерде э хуне
Сохим е кор дир небире,
Деберим зу мерде э хуне
Гьерме хурек эри доре.

Гъечи гиросд и гъозие
Тубо бугу нисонгьоре,
Келетере хьюърмет гирде
Хубе кори эри гъеме

* * *

И чуюкле гъозинере
Нуувуьсдем эз гофгьой
Ведилуье ихдилотчи
Шегьер Дербенд —
Разилов Захарье.

УСТО БЕЙДОГЪ

(эз гъозией эн е дерзи)

1

Э е чуй Дербенд шегьер
Зигъисдембу е мерд дерзи,
Уре небу не кук, духдер
Бу эз гуьлом сэхд бирази.

Эз гIэили дерзи бири
СенигIэте хуб дануьси,
Туьрлуь-туьрлуь молгьо бури
Эри хэлггьго партал духди.

Ченд шегирдгьо хуте сохди
Бирет сэхьиб хуне, овлет,
Ю тегьониш хьомол мунди
Гъич эз гуьлом неди лезет.

У бу сэгъэт эри хурде
Хьижрони доре э хуне,

«Хэзинере» кура сохде
Белки бисдо е ишшоне.

Ихдиёри кор хунере
Э зен нидо, ю сохдембу,
«Зенче» — лэгъэм нум бу уре
Пуле тэхьно шумордембу.

Бирор, хэгьер у нивини
Э гъэд жэгмет небу веди,
Э кор мухшул у бирени
Эзи гуьлом хэбер нисди.

Гьечи гирошд гуьмуьр энуге
Гьербой мисохд шефде шовго
Келемердиш бирени у
Кук бу юре мухосд дугго.

2

Дерзи бирден ночогъ бире
Дегешдени у э хьэлов,
Овлетсуьзи дердлуь бире,
Хиси ебо э сэхде хов.

Э хов вини бешуре
Сипре рушгьо омо поисд,
Чум гьэрсibu, чуй кор буге
Гуфди гофгьо. песде гирисд:

«Эз тикегьо-дуьздирейгьо
Туь те гьонн-бейдогъ бири,
Унжо дери гьеме молгьо
Ченд гьисдуьтге э сер хори. . .

Э бейдогъ туь жиге нисди
Дие весси, месох темэхь,
Унжо дери чуй раиґ гьисди...
Э кор дуьзди мебош хьэрмэхь!»

Дерзи бирден хэбер бисдо
Уьгь зерею понсдени,
Э дуьл энү сэхд терс офдо
Зу эз хьэлов вэхуьшдени.

Дерзи фикир эдей сохде,
Де э бейдогъ жиге нисди,
Э гер тозе мол омоге
Чуй мисоху ю увэхди?

«Расди десме хуте бири
Гьеми вердуьш эн кор гьисди,
Сохум дегиш гьэйчире ме
Эзу хубте чоре нисди».

Тозе гьэйч дерзи восдо
Эзу гуфди: «воро-гьо-о!
Эз гьеме мол бейдогъ пури
Гьэлет мебош, омоно-гьо!..

У э екиш не гуфдири
Хов хуьшдере чуйтам дири,
Бейдогъ бири эз тикегьо
Унжо дери эз сьер молгьо.

Сохд гьэдэггэ у э шегуьрд:
«Гуш воноре мебош туь гьогъ,
Е тозе мол гьерки овурд
Буранге гу: «усто бейдогъ!»

Серн е мол бура дерзи
«Усто бейдогъ!» Шинерембу,
Эз гоф шегуьрд дуьл милерзи
Гъэйчи эз дес офдоренбу.

3

Гирошденге хэйли вэхдгьо...
Экин усто е мол овурд,
Шегуьрд дире хьозур бисдо,
Чум эн дерзи э мол домунд.

Угъэйчире вегирд тэгиди
Буру моле хьэрекет бу,
«Усдо, бейдогъ!» Шегуьрд гуфди
Чуьтам гьербо гуфдирембу.

Мугу дерзи: «Нефесе бур!
Э бейдогъ неве эзи мол
Зубош гьери эз ёнме сур
Зугьун туьре мисохум лол!»

Дерзи сер гирд кор хуьшдере
«Тозе бейдогъ» эри сохде...
Э гуш негирд гоф бебере
Руьхсет доре у шегуьрде

И ихдилот нуьвуьсде омори эз гоф-
гьой Захарьё Разилов эш Дербенд
э 1962 сал Нуьвуьсди ве гуьнжун-
ди Я. И.

СЕРНОМЁ СТИХИГЬО

Эз редактор	5
Халгъме	8
Чуылпенж сали бесгъуни (эёр оворденуым)	8
И чуй вэхд бисдо?!	10
Россия огол зере	11
Ранжбер сэхьиб хорини	12
Дусди хэлгъгъо	13
Офдори зуьлзуьле	14
Дерёгъ Каспи	15
Дербенд — шегъермени	17
Мэхътелуым	18
Нимфа	19
Эгъэд Мугъоре	21
Рэхъгирор	22
Эри дедэй Истир (сад сали)	23
Шогъир э васал	25
Дуй ризегъо	26
Гъеле гизил бируым	28
Эз дуре вилсетгъо	29
«Комморсант»	30
Инсон не хори	32
Эз 46 те 92	34
Соймишигъо (широ)	35
Э кендустду	36
Мебош темэхъкор	37
Имидгъо (сонетгъо)	39
Сонетгъо	41
Дениш-эме (широ)	43
Куьгъне гъуишигъо	44
Темэхъ инсони	46
Дагестан-хуней гъемеймуни	47
Шев зимисду э дигъ Мюшгуьр	48
Э бин гуфере (эз фольклор тати)	50
Чуьтам офдоремге э гъэрмегъ дуьшме	52

СЕРНОМЕ
ПО ЭМАГЬО

Кукгьой Дагестан (сонетгьо)	57
Ошугь-овосунечн тати (эри 130 сали Хьизгьне Эмин Дадашев)	63
Шоул Симанду	66
Сулейман Стальский (поэма)	71
Шев э вишегьой Мюшгуур (эз легендей тати)	75
Солдат-радист (еревурдигьо)	80
Мюшгуур-дигьмени	84
Келебебе не неве	87
Усто бейдогь (эз гьозией эн е дерзи).....	91

ЯКОВ ИЛЬЯГУЕВ

МОЙ НАРОД
на татском языке

Редактор **М. Б. Гаврилов**
Художник **К. Кадимов**
Технический редактор **Г. С. Чуприкова**
Корректор **С. Агарунова**

Книга издана за счет средств спонсора
частного предприятия «Элмонт».

Сдано в набор 20.12.92 г. Подписано в печать 20.01.93.
Формат 70х90/32. Гарнитура «Литературная». Печать
высокая. Усл. п. л. 3. Изд. № 460. Тираж 1000 экз.
Заказ 35. Цена договорная.

РИП Министерства печати РД

Типография № 6 г. Избербаш.

